

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વા. મંદિર - સરદારનું મુખપત્ર

સ્વામિનારાયણ ચિંતન

માર્ચ, ૨૦૧૯ • ૭૦ વર્ષ લવાજમ રૂ. ૧૬૦/-

ગોધરા શહેરને આંગણે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવ ગાદી પીઠસ્થાન દ્વારા પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. ભાવિચાઆચાર્ય શ્રી નુગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા વેષ્ણુવાચાર્ય પ.પૂ. ગોસ્વામી શ્રી ચદુનાયજી મહોદયશ્રી તથા પ.પૂ. ગોસ્વામી શ્રી કુંજેશકુમારજી મહોદયશ્રીના દિવ્ય સાનિધ્યમાં યોજાયેલ કીર્તન સંગીત - લોકસાહિત્ય - સંતવાણી - હાસ્ય તથા ગૌરવવંતા ગુજરાતની સામાજિક પ્રતિભાનો છદ્ધે 'રત્નાકર સન્માન સમારોહ' (તા. ૨૩-૨-૧૯)

છઠ્ઠો રત્નાકર સન્માન સમારોહ
ગોધરા

ગોધરા શહેરને આંગણે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવ ગાદી પીઠસ્થાન દ્વારા પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા વૈષ્ણવાચાર્ય પ.પૂ. ગોસ્વામી શ્રી યદુનાથજી મહોદયશ્રી તથા પ.પૂ. ગોસ્વામી શ્રી કુંજેશકુમારજી મહોદયશ્રીના દિવ્ય સાનિધ્યમાં યોજાયેલ કીર્તન સંગીત લોકસાહિત્ય - સંતવાણી - હાસ્ય તથા ગૌરવવંતા ગુજરાતની સામાજિક પ્રતિભાનો છઠ્ઠો 'રત્નાકર સન્માન સમારોહ' (તા. ૨૩-૨૧૯)

પ.પૂ. મહારાજશ્રીના વરદ્ હસ્તે રત્નાકર પુરસ્કારથી સન્માનનિત : ૧. શ્રી ખીમજી ભરવાડ (કીર્તનસંગીત). ૨. શ્રી ગોપાલ પટેલ (કીર્તનસંગીત). ૩. શ્રી હેમંત ચૌહાણ (સંતવાણી). ૪. શ્રી દેવરાજ ગઢવી (લોકસાહિત્ય). ૫. શ્રી જગનેશ કવિરાજ (લોકગાયક). ૬. શ્રી મનસુખ વસોયા (હાસ્ય). ૭. શ્રી નરેશ કનોડીયા (અભિનય). ૮. શ્રી કૌશિક મહેતા (લેખક). ૯. શ્રી હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટ (કવિ). ૧૦. શ્રી ભરતદાન ગઢવી (મંચ સંચાલન). ૧૧. શ્રી કમલેશ ચોકસી (સંસ્કૃત). ૧૨. સદ્વિચાર પરિવાર (સમાજસેવા). ૧૩. શ્રી અન્નપૂર્ણા ટ્રસ્ટ (સમાજસેવા). ૧૪. શ્રી અનુલ ઠક્કર (સમાજસેવા) ૧૫. શ્રી જીતુભાઈ સોની (સંગીતવાદ્ય-તબલા).

છઠ્ઠો રત્નાકર સન્માન સમારોહ
ગોધરા

ગોધરા શહેરને આંગણે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવ ગાદી પીઠસ્થાન દ્વારા પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા વૈષ્ણવાચાર્ય પ.પૂ. ગોસ્વામી શ્રી યદુનાથજી મહોદયશ્રી તથા પ.પૂ. ગોસ્વામી શ્રી કુંજેશકુમારજી મહોદયશ્રીના દિવ્ય સાનિધ્યમાં યોજાયેલ કીર્તન સંગીત લોકસાહિત્ય - સંતવાણી - હાસ્ય તથા ગૌરવવંતા ગુજરાતની સામાજિક પ્રતિભાનો છઠ્ઠો 'રત્નાકર સન્માન સમારોહ' (તા. ૨૩-૨-૧૯)

પ.પૂ. મહારાજશ્રીના વરદ્ હસ્તે રત્નાકર પુરસ્કારથી સન્માનનિત : ૧. શ્રી કનૈયાલાલ હેમરાજાણી (ઉદ્યોગ-જેજીબી). ૨. શ્રી ચંદ્રકાન્ત ભંડારી (ઉદ્યોગ-વસંત મસાલા). ૩. ડૉ. શ્રી કે.વી. પંચાલ (ધન્વંતરી). ૪. શ્રી શાંતિલાલ પટેલ (ઉદ્યોગ). ૫. શ્રી શરદલાલ શાહ (શિક્ષણ). ૬. શ્રી મનોજ પટેલ (ઉદ્યોગ). ૭. શ્રી સુભાષ ટેસાઈ (સ્વરસાધના). ૮. શ્રી કપિલ ત્રિવેદી (સ્વરસાધના). ૯. શ્રી જે. એન. શાસ્ત્રી (સાહિત્યકવિ). ૧૦. રીષભ મહેતા (કાવ્યસંગીત). ૧૧. શ્રી કેતન ખંભોળજી (સુગમસંગીત). ૧૨. શ્રી હેમેન્દ્ર ભોજક (સંગીતવિશારદ). ૧૩. શ્રી શંભુ શાસ્ત્રી (સંસ્કૃત). ૧૪. શ્રી ધીરજસિંહ અબડા (સંગીતવાદ્ય-બેન્જો). ૧૫. શ્રી ભવાનીશંકર રાજ્યગુરુ (સંગીતવાદ્ય - મંજીરા).

મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ મગનપુરા

વડતાલ પ્રદેશના મગનપુરા-ઢેજરાભાદ (જી. ખેડા)ને આંગણે પ.પૂ. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. ૧૦૮ ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાંનિધ્યમાં સરદારનિવાસી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે નવનિર્મિત શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરનો ઉજવાયેલ 'મૂર્તિ પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ' તથા 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથા પારાયણ' (તા. ૮ થી ૧૪-૩-૨૦૧૯)

૧. પ.પૂ. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીનીઆજ્ઞાથી મગનપુર મંદિરમાંભગવાનશ્રીહરિનાઅર્ચાસ્વરૂપની પ્રતિષ્ઠા કરતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.
૨. ઠાકોરજીની પ્રતિષ્ઠાની આરતી ઉતારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી. ૩. નવનિર્માણ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - મગનપુરા. ૪. હરિભક્તોને આશીર્વાદ પાઠવતાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી. ૫. કળજ-ધ્વજદંડનું પૂજન કરતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી. ૬. કળજ-ધ્વજદંડનું આરોહણવિધિ. ૭. ભવ્ય નગરયાત્રા. ૮. દીપ પ્રાગટ્ય. ૯. પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી સાથે મગનપુરાના નિષાવાન યુવાનોની સમૂહ તસ્વીર. ૧૦-૧૧. સભામંચ. ૧૨. મગનપુરા બાળ-યુવક મંડળ સાથે પૂ. ધનશ્યામ સ્વામી - રઘુવીરવાડી.

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

स्वामिनारायण ચિંતન

પ્રયોજક : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

વર્ષ :- ૭ | અંક :- ૨ | તારીખ :- ૨૦ માર્ચ, ૨૦૧૯

આંતરરાષ્ટ્રીય
શ્રી વચનામૃત

દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવ
તા. ૨૭-૧૨-૨૦૧૯ થી ૪-૧-૨૦૨૦

અધ્યક્ષશ્રી

ઉપાધ્યક્ષશ્રી

પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૦ આચાર્ય
શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

પ.પૂ. ૧૦૦૮ ભાવિઆચાર્ય
શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

પ્રસિદ્ધ કર્તા

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર
મું. સરદાર, તા.જી. રાજકોટ

પ્રકાશક - માલિક - તંત્રી
દાધુ પતિતપાવનદાસજી

સંપાદક

દવામી આનંદસ્વરૂપદાસજી (વેદાંતગાર્હ)

લેખન - સંકલન

સાઘુ અમૃતસ્વરૂપદાસજી

ગુરુ : પૂ. સ.ગુ. દવામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

લવાજમ દર

બે વર્ષ : રૂ. ૧૨૦/-

પંચવર્ષિક : રૂ. ૩૫૦/- • પરચીઝ વર્ષ : રૂ. ૭૫૦/-

પરદેશમાં લવાજમ : \$ 200 U.S.A., £ 125 U.K.

: છબીકલા :

શિવલાલ સુદાણી - બારમણ મો. ૯૮૭૯૨ ૬૯૫૪૦

મીત બોરડ - મો. ૭૦૪૮૧ ૨૯૫૬૨

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરદારનું રજિસ્ટર્ડ મુખપત્ર. દર માસની ૨૦ તારીખે પ્રકાશિત થતું, આપના સમગ્ર કુટુંબ-પરિવારમાં આનંદ અને સંસ્કારની સૌરભ પ્રસારાવે અને જીવનનું અનેરું ઘડતર કરતું સામયિક.

વચનામૃત વિષે આદર્શ મહાનુભાવના અલૌકિક અભિપ્રાયો

સર્વ ગ્રંથશિરોમણી આ હરિવાક્ય-સુધાસિંધુ બધાં જ સત્શાસ્ત્રોમાં સર્વપ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થાને શોભે છે. જેવી રીતે બધાં જ સત્શાસ્ત્રોમાં વેદ વધારે પ્રમાણભૂત છે, તેવી રીતે શ્રીહરિના મુખકમળમાંથી ઉદ્ભવેલ આ ગ્રંથ સર્વપ્રકારે વધારે પ્રમાણભૂત છે.

વચનામૃત સેતુમાલા વ્યાખ્યા - આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ

આ ગ્રંથ સર્વે અર્થો (ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષાદિ)ને સિદ્ધ કરાવનાર, ખરાબ તર્કો (શંકા-કુશંકા)ને મૂળમાંથી નાશ કરનાર અને ધર્મ, જ્ઞાન, વેરાગ્ય, ભક્તિ તથા ભગવાનના માહાત્મ્યરૂપી રત્નોની ખાણસમાન છે. અહીં શ્રીહરિએ સત્શાસ્ત્રોને માન્ય એવો સ્વાનુભવ કહ્યો છે. એટલે આનું પ્રતિદિન સેવન કરનાર મનુષ્ય પૂર્ણકામ થઈ શકે છે.

શ્રીહરિવાક્ય-સુધાસિંધુ - સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામી

“એક દિવસ વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, ‘આ વચનામૃતના ચોપડામાં ચાર વેદ, ખટશાસ્ત્ર ને અઢાર પુરાણનો સાર છે. તેમાં મહારાજે સિદ્ધાંત વાત કરી છે તેનો અભ્યાસ કરવો.’”

“વચનામૃત સિવાય બીજે માલ મનાય છે એ મોહ જાણવો.”

સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતો

વચનામૃત નિયમ ફોર્મ લૌક

<http://www.swaminarayanvadtalgadi.org/vachanamrutniyam/>

વચનામૃત પાઠ કરવા વિષે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીની ભલામણ

https://youtu.be/oXmN_7WQzXM

અનુક્રમણિકા

૦૧ | સ્વચ્છતા ત્યાં પ્રભુતા - શરીર સ્વચ્છતા

૦૨ | ગાંધીજી અને સ્વચ્છતા

૦૩ | આંતર-બાહ્ય સ્વચ્છતાના પ્રેરક
- સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ

૦૪ | સત્સંગ સમાચાર

૦૬

૧૧

૧૪

૨૫

લવાજમદર અંગે

ગ્રાહક પત્ર વ્યવહાર

‘ચિંતન કાર્યાલય’, શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરદાર

તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫. ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧

www.sardhardham.com chintankaryalay@gmail.com

લક્ષ્ય ટી.વી. ચેનલ દ્વારા...

સમગ્ર ગુજરાતમાં ઘેર બેઠાં આપ માણો...

પ.પૂ. ૧૦૮
શ્રી ધર્મકુળ મુગટમણિ
શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની

દિવ્ય અમૃતવાણી

સમય : ૬૨રોજ

પૂ. સ.ગુ. સ્વામી
શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના
શ્રીમુખે

સત્સંગ કથાપારાયણ

૬૨રોજ સ્વયં ૯.૦૦ થી ૧૧.૦૦

પૂ. સ્વામી
શ્રી પૂર્ણસ્વરૂપદાસજીના
શ્રીમુખે

સત્સંગ કથામૃત

૬૨રોજ સ્વયં ૬.૦૦ થી ૭.૦૦

જ્યાં સ્વચ્છતા : ત્યાં પ્રભુતા...

આવો આપણે આંતર-બાહ્ય સ્વચ્છતાથી રોજિંદા જીવન વ્યવહારમાં પણ સત્યતાની સાથે સ્વચ્છ થઈએ.

સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસજી

ગુરુ : પૂ. સ. ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

ગતાંકથી આગળ...

શરીર સ્વચ્છતા

‘શરીરમ્ આદ્યં ખલુ ધર્મસાધનમ્’ - કહીને આપણા પ્રાચીન ધર્મગ્રંથોએ શરીરને સ્વચ્છ અને સ્વસ્થ રાખવામાં વિશ્વને સૌથી પ્રથમ જોઈ આપ્યો છે. એ માટે ભારતીય ધર્મગ્રંથોએ સવારે ઊઠીને ભગવાનનું સ્મરણ કરીને શૌચવિધિથી લઈને સ્નાન સુધીનો વિધિવત્ ક્રમ દર્શાવ્યો છે. તેનો સારાંશ આપતાં શિક્ષાપત્રીના ૪૯મા શ્લોકમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ લખે છે : ‘પ્રત્યહં તુ પ્રબોદ્ધવ્યં પૂર્વમેવોદયાદ્ સ્વેઃ । વિધાય કૃષ્ણસ્મરણં કાર્યઃ શૌચવિધિસ્તતઃ ॥’ - સવારે ઊઠીને ભગવત્સ્મરણ કરીને પ્રથમ શૌચવિધિ કરવી.

ભગવાનનું સાચા હૃદયથી સ્મરણ કર્યા પછી પોતાની દૈહિક ક્રિયાનો આરંભ કરવો. પ્રથમ શૌચ જવું અર્થાત્ દિશાએ જવું. ભગવાન શ્રીહરિના આ વિધાન રહસ્યને સમજાવતાં સ. ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામી ‘શિક્ષાપત્રી - અર્થદીપિકા’માં લખે છે : “મળમૂત્રનો ત્યાગ કરતી વખતે મૌન ધારણ કરવું એ એક સનાતન માર્ગ છે. અને જો મૌન ધારણ ન કરે અને વાતો કરે કે બીજી ક્રિયા કરે તો શારીરિક

સ્વાસ્થ્ય ઉપર ખરાબ અસર પડે છે.”

આપણા ઋષિમુનિઓ યુગો પહેલા જાણતા હતા કે, આપણું શરીર જે કંઈ પણ કાર્ય કરે છે તેમાં મુખ્ય ફાળો પાંચ વાયુઓનો છે. તે પાંચ વાયુમાં પ્રથમ ‘પ્રાણ’ વાયુ - જેને આધુનિક વિજ્ઞાનની ભાષામાં ઓક્સિજન (O₂) કહે છે. બીજો ‘અપાન’ વાયુ - જેને મિથેન (CH₄) કહે છે. ત્રીજો ‘વ્યાન’ વાયુ - જેને નાઈટ્રોજન (N₂) કહે છે. ચોથો ‘ઉદાન’ વાયુ - જેને કાર્બનડાયોક્સાઈડ (CO₂) કહે છે. અને પાંચમો ‘સમાન’ વાયુ - જેને હાઈડ્રોજન (H₂) કહે છે.

પ્રાણવાયુ એટલે ઓક્સિજન કે જેના આધારે જ દરેક જીવસૃષ્ટિના પ્રાણ ટકી રહે છે. આપણા શાસ્ત્રોમાં પ્રાણવાયુનું સ્થાન હૃદયમાં બતાવ્યું છે. જે આજનું વિજ્ઞાન પણ કહે છે કે, ઓક્સિજન ફેફસાં વાટે હૃદયમાં પહોંચી જીવન ઊર્જા અર્પણ કરે છે. ઉદાનવાયુ - કાર્બનડાયોક્સાઈડનું સ્થાન શાસ્ત્રોમાં કંઈ બતાવેલ છે. આજનું વિજ્ઞાન પણ કહે છે કે, કાર્બનડાયોક્સાઈડ વાયુ આપણા શરીરની અશુદ્ધિ ગળામાંથી નાક વાટે બહાર કાઢે છે.

આ વાયુને કારણે જ આપણે બોલી પણ શકીએ છીએ.

માટે જ તેનું સ્થાન આપણા શાસ્ત્રોમાં કંઈમાં બતાવ્યું છે. સમાનવાયુ એટલે હાઈડ્રોજન. પેટમાં રહેલા એસેટિક તત્ત્વો આ વાયુને કારણે જ સક્રિય હોય છે, જે ભૂખ અને તરસની લાગણી જન્માવે છે. વ્યાન વાયુ મસ્તક તેમજ સમગ્ર શરીરમાં પ્રસારેલો બતાવે છે. આજનો શોધાયેલો નાઈટ્રોજન એટલે જ વ્યાનવાયુ. આ નાઈટ્રોજન એટલે માથાથી લઈ પગ સુધી પ્રસારેલા પ્રોટીનનો એક મહત્ત્વનો ઘટક જે શરીરનો વિકાસ કરે છે. અપાનવાયુ એટલે મિથેન-આંતરડામાં રહેલા મળને ધકેલી મળદ્વાર વાટે બહાર કાઢવામાં મદદ કરે છે.

અપાનવાયુ જ્યારે પોતાની ક્રિયામાં લાગેલો હોય છે ત્યારે બીજા ચાર વાયુઓનો વ્યવહાર મંદ પડી જતો હોય છે. તેથી જ અપાનવાયુ પોતાનું પૂર્ણ કાર્ય કરી શકે છે અર્થાત્ સમ્યક્ રીતે શરીરના મળને બહાર ધકેલી શકે છે. એટલા માટે મળમૂત્રના ત્યાગ સમયે મૌન અને શાંત રહીને અપાનવાયુને પોતાની ક્રિયા પૂર્ણ કરવામાં મદદરૂપ થવું જોઈએ. મળમૂત્રનો ત્યાગ કરતી વખતે બોલવાનું ચાલુ રાખીએ અથવા બીજી ક્રિયામાં લાગી જઈએ તો પ્રાણવાયુની શક્તિઓ વહેંચાઈ જાય છે અને અપાનવાયુનું કાર્ય મંદ પડી જાય છે. તેથી મલાશયની કે મૂત્રાશયની સંપૂર્ણ શુદ્ધિ થઈ શકતી નથી. તેના કારણે જ શરીરના સ્વાસ્થ્ય ઉપર મોટી અસર પડે છે. માટે શાંત રહીને મળમૂત્રનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

શૌચવિધિ એટલે દિશાએ જઈ આવ્યા પછી હસ્તાદિકની શુદ્ધિ કેવી રીતે કરવી એ વિષયમાં મનુસ્મૃતિમાં કહ્યું છે :- 'एका लिङ्गे गुदे तिस्रो दश वामकरे मृदः । उभयोः सप्त दातव्यास्तिस्रस्तिस्रस्तु पादयोः ॥' - અર્થાત્ દિશાએ જઈને એકવાર લિંગ ધોવું, ત્રણવાર ગુદા, પછી ડાબા હાથને ૧૦ વાર અને બંને હાથ ભેગા કરીને ૭ વાર અને પગને ૩ વાર ધોવા જોઈએ. આપણા શાસ્ત્રો બતાવે છે કે, આ બધી શુદ્ધિ માટે માટીનો જ ઉપયોગ કરવો. કારણ કે, એ જ ગુણકારી અને સર્વોત્તમ છે. માટીમાં ખારાશનો ભાગ હોય છે અને ચિકાશનો ભાગ બિલકુલ હોતો નથી. અર્થાત્ કોરી હોય છે. તેથી મળને સર્વ પ્રકારે દૂર કરવા માટે અતિ સમર્થ છે. સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ મળના ભાગને પણ દૂર કરવામાં સમર્થ હોવાના કારણે માટીને જે મહત્ત્વ આપી શકાય એવું મહત્ત્વ બીજા કોઈ દ્રવ્યને આપી શકાય નહિ. (પરંતુ અહીં એક વાત નોંધનીય છે હાલ આધુનિક યુગ પ્રમાણે શહેરોમાં

ગટરલાઈનો થઈ જતા બાથરૂમમાં માટીના ઉપયોગથી ગટરલાઈનમાં કે અન્ય જગ્યાએ વિક્ષેપ થઈ શકે છે તેથી શાઈનેટ પાવડરનો (જે માટીનો જ એક ભાગ છે તેનો) ઉપયોગ કરવો જોઈએ.)

આ વાતની નોંધ 'નિત્યપૂજા પ્રકાશ'માં પણ કહી છે : 'तिसृभिश्चातलात् पादौ शोध्यौ गुल्फात् तथैव च । हस्तौ त्वामणिबन्धाच्च लेपगन्धापकर्षणे ॥' - જમણા હાથ વડે જ લોટાનો કે વસ્ત્રનો સ્પર્શ કરો. કાંઈડી વાળીને, અગાઉથી રાખી મૂકેલ માટીના ત્રણ ભાગોમાંથી હાથ ધોવા માટે નિયત સ્થળે આવો. પશ્ચિમ બાજુ બેસીને માટીના પહેલા ભાગથી ડાબા હાથને દસ વાર અને બીજા ભાગથી બંને હાથને પહોંચા સુધી સાત વખત ધુઓ. જળપાત્રને ત્રણવાર ધોઈ, ત્રીજા ભાગથી પહેલા જમણા પગને અને પછી ડાબા પગને ત્રણ ત્રણ વાર માટી અને જળ લઈ ધુઓ.

(નિત્યપૂજા પ્રકાશ : પેજ - ૧૩, પ્રકાશક : ગીતા પ્રેસ, ગોરખપુર)

અત્યારના સમયમાં ઘણા ભક્તો સાબુ વાપરે છે. કોઈપણ વસ્તુને મળ કે મળનો સ્પર્શ થયેલ અન્ય વસ્તુ અડે એટલે તે વસ્તુ આખી અપવિત્ર થઈ કહેવાય. માટે સાબુથી શુદ્ધિ અને પવિત્રતા બંને થતા નથી. માટીના અભાવે અથવા શહેરના બંગલાઓમાં માટીની સુવિધા ન હોય તો પછી પાઉડરથી શુદ્ધિ કરવામાં આવે તે ચાલે, પરંતુ સાબુ તો ન જ વાપરવો.

હસ્તાદિકની શુદ્ધિ કર્યા પછી એકજ સ્થાનમાં બેસીને દાતણ કરવું. દિવસ દરમ્યાન માણસના દાંતની ઉપર જામેલો અત્રાદિકનો મેલ રાત્રિ પસાર થતા એક પ્રકારનું ઝેર થઈ જાય છે. ત્યાં સુધી કે સવારમાં ઊઠીને જ્યાં થૂકવામાં આવે છે તે સ્થળમાં તે વાસી થૂકના કારણે ઘણા સૂક્ષ્મ જંતુઓ મરી જાય છે. માટે જીવ હિંસાના દોષથી બચવા માટે એક સ્થાનને વિષે બેસીને જ દાતણ કરવું જોઈએ એ પણ એવું સ્થાન કે જે સ્થાન પરથી દાતણ કરીને કાઢેલા મેલની રોજે-રોજ સફાઈ થઈ જાય. જેથી ઓછામાં ઓછી જીવ હિંસા થાય.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ શિક્ષાપત્રીના ૫૦મા સ્લોકમાં કહે છે : 'उपविश्यैव चैकत्र कर्तव्यं दन्तधावनम् ।' - અને પછી એક સ્થાનકને વિષે બેસીને દાતણ કરવું. શાસ્ત્રકારો પણ કહે છે :- 'मुखे पर्युषिते नित्यं भवत्यप्रयतो नरः । दन्तधावनमुद्दिष्टं जिह्वोल्लेखनिका तथा ॥ अतो मुखानि शुद्ध चर्था गृहणीयाद् दन्तधावनम् ।

આચાન્તોડ્યશુચિર્નિત્યમકૃત્વા દન્તધાવનમ્ ॥' - મુખશુદ્ધિ વિનાનાં પૂજા-પાઠ, મંત્રજાપ આદિ નિષ્ફળ થાય છે, માટે પ્રતિદિન મુખ-શુદ્ધિ અર્થે દંતધાવન અથવા મંજન વગેરે અવશ્ય કરવાં જોઈએ.

(આચાર. સૂત્રા./ નિત્યપૂજા પ્રકાશ : પેજ - ૨૦, પ્રકાશક : ગીતા પ્રેસ, ગોરખપુર)

વર્તમાન સમયમાં દાતણોની વપરાશ બહુ ઓછી થઈ છે ત્યારે આયુર્વેદિક દુથપેસ્ટનો ઉપયોગ કરવો. પરંતુ બીજી અન્ય કોઈ દુથપેસ્ટ વાપરવી નહિ. કારણ કે અન્ય દુથપેસ્ટોમાં હાડકાં આદિકનો પાઉડર વાપરવામાં આવે છે. માટે ધર્મનો લોપ ન થાય તેવું કાર્ય કરવું. કોઈપણ દુથપેસ્ટનો ઉપયોગ કરતા પહેલાં એ સો ટકા શાકાહારી છે કે નહિ એની પૂરી ખાતરી કર્યા પછી જ તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. દન્તધાવનવિધિ બાદ 'સ્નાત્વા શુચ્યમ્બુના ઘૌતે પરિધાર્યે ચ વાસસી ॥' (શિક્ષાપત્રી : શ્લોક - ૫૦) - 'અને પછી પવિત્ર જળે કરીને સ્નાન કરીને પછી ધોયેલું વસ્ત્ર એક પહેરવું અને એક ઓઢવું.'

દાતણ કર્યા પછી પવિત્ર જળ વડે સ્નાન કરવું. સનાતન ધર્મમાં સર્વે કર્તવ્યોમાં સ્નાન એ અનિવાર્ય અને આવશ્યક કર્તવ્ય છે. સંધ્યાવંદનાદિક સામાન્ય કર્તવ્યોથી માંડીને મહાન અશ્વમેધ યજ્ઞ પર્યંતના સર્વે કર્મોનો પ્રારંભ સ્નાનથી જ થાય છે. દૈનિક કર્મમાં સ્નાન એ સંધ્યાવંદન-પૂજાદિકનું અંગ છે. સ્નાન કર્યા વિના સંધ્યાવંદન-પૂજા આદિકનો અધિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સ્નાનનું મહત્ત્વ દર્શાવતાં 'નારાયણગીતા'માં કહે છે : 'સ્નાનં ચ દ્વિવિધાં પૂજામકૃત્વા પ્રત્યહં હરેઃ । સર્વૈરન્નં ન ભોક્તવ્યં વિના રોગાદિપીડિતાન્ ॥' - દરરોજ સ્નાન અને શ્રીહરિની માનસી પૂજા તથા બાહ્યપૂજા કર્યા વિના, રોગાદિની પીડા વિનાના મારા આશ્રિત સર્વે જનોએ અન્ન જમવું નહિ. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૨/૭/૧૦)

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં સ્નાનને ખૂબ મહત્ત્વ અપાયું છે. લગ્ન હોય કે મરણ, હોમ-હવન હોય કે શ્રાદ્ધવિધિ, સ્નાન તો કરવું જ પડે. ઘર હોય કે મંદિર, જળના અભિષેક વિના દેવની પૂજા અધૂરી ગણાય. સ્નાનથી માત્ર શરીરની સ્વચ્છતા જ નથી જળવાતી, પરંતુ બીજા પણ અનોક ફાયદા થાય છે. સ્નાન પર આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોએ ખૂબ ભાર મૂક્યો છે. બૃહદ્

પારાશર સ્મૃતિ કહે છે : 'અસ્નાત્વા નાચરેત્કર્મ ॥' - અર્થાત્ સવારે સ્નાન કર્યા વિના કોઈ કર્મ ન કરવું. (૨/૮૦) કારણ આપતાં આગળ સમજાવે છે : 'સ્નવત્યેષ દિવારાત્રૌ પ્રાતઃ સ્નાનં વિશોધનમ્ ॥' - અર્થાત્ આ શરીર દિન-રાત ઉત્સર્જન કરતું રહે છે. તે પ્રાતઃકાળના સ્નાનથી જ શુદ્ધ થાય છે. (૨/૮૨) સ્કંધપુરાણ વિશેષ કહે છે : 'પ્રાતઃ સ્નાનાત્તોડર્હઃ સ્વાદૈ વૈવે પિત્ર્યે ચ કર્મણિ ॥' - અર્થાત્ પ્રાતઃ સ્નાન કર્યા પછી જ માણસ પિતૃકર્મ કે દેવકર્મ માટે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરે છે. (કા.ખં. : ૩૫/૮૧)

આજનું વિજ્ઞાન પણ શરીર શુદ્ધિ માટે સ્નાનને જરૂરી સમજે છે. સ્નાનને કારણે શરીર પર જામેલો મેલ ધોવાઈ જાય છે અને ચામડીના છિદ્રો ખુલ્લા થાય છે. પાણી વડે ચામડીને ઘસી ઘસીને નાહીએ તેને દર્પણસ્નાન કહેવાય. આવા સ્નાનથી ખુલ્લા થયેલા છિદ્રો વાટે શરીરના વિષદ્રવ્યો બહાર નીકળી જાય છે અને શરીર એકદમ સ્ફૂર્તિ અને તાજગી અનુભવે છે. સ્નાનથી શરીરમાં લોહીનું પરિભ્રમણ વધુ ઝડપી બને છે અને થાક દૂર થાય છે.

સ્નાનથી પાંચ ઈન્દ્રિયો શાંત થાય, ઈચ્છાઓ શાંત થાય, કામ, ક્રોધ, મોહ, માયા, અહંકાર અને અદેખાઈ જેવા દુશ્મનોનો પણ નાશ થાય, એકાગ્રતા વધે, આઘાત સહન કરવાની ક્ષમતા વધે અને નિરાશા ઘટે. સ્નાન દ્વારા થતાં લાભોને ગણાવતાં બૃહદ્ પારાશર સ્મૃતિ લખે છે : "સાચા અર્થમાં થયેલું સ્નાન ઉત્સાહ, તૃપ્તિ, ચિત્તની શાંતિ, ક્રાંતિ, દેહની પુષ્ટિ, આયુની વૃદ્ધિ વગેરે દસ ગુણથી યુક્ત છે."

યોગરત્નાકર ગ્રંથમાં સ્નાન પર સવિસ્તારથી એક પ્રકરણ લખ્યું છે. તેમાં સ્નાન કર્યા બાદની સ્વચ્છતા પર પણ ભાર મુકાયો છે. તેમાં લખ્યું છે : 'સ્નાનસ્ય અનન્તરમ્ સમ્યગ્ વસ્ત્રેણ તનુમાર્જનમ્ ॥' - સ્નાન કર્યા પછી શરીરને બરાબર લૂછવું જોઈએ. કારણ કે, 'કાન્તિપ્રદં શરીરસ્ય કણ્ઠૂત્ક-લોષનાશનમ્ ॥' - અર્થાત્ સ્નાન કર્યા બાદ શરીરને બરાબર લૂછવાથી તે ત્વચાના દોષોનો નાશ કરે છે ને શરીરને કાંતિ પ્રદાન કરે છે.

શિક્ષાપત્રી અર્થદીપિકા ટીકામાં ભાષ્યકાર સદ્ગુરુ શ્રી શતાનંદ સ્વામી પ૦મા શ્લોકમાં લખે છે : અને વળી 'આપો વૈ પ્રાણઃ' - આ શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે, જળના કણોમાં પ્રાણશક્તિ છુપાયેલી છે. માટે સ્નાન કરવાથી પ્રાણોને તૃપ્તિ મળે છે. તેથી શરીરમાં સ્ફૂર્તિ તથા ચૈતન્યનો ઉદય થાય છે. આગસ દૂર થાય છે. અને મન પ્રફુલ્લિત થાય છે. અને મન પ્રફુલ્લિત થવાથી સંધ્યાવંદન, પૂજા આદિક ધાર્મિક કાર્યોમાં પ્રસન્ન અને

એકાગ્ર બને છે. આ રીતે ધાર્મિકતાની દૃષ્ટિએ સ્નાનનું ઘણું ધબું મહત્ત્વ કહેલું છે.

હવા અને પાણી જેવાં પર્યાવરણીય તત્ત્વો તેમજ જાહેર સ્થાનોની અસ્વચ્છતાને કારણે ઉત્પન્ન થતા જીવાણુઓ માટે આપણાં પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાં 'કૃમિ' શબ્દ વપરાયો છે. આ કૃમિઓ કેવી રીતે અસ્વચ્છ અન્ન અને વાયુના સંસર્ગથી માનવશરીરમાં પ્રવેશ કરીને રોગિષ્ઠ બનાવે છે, તેનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન વેદોમાં થયું છે. અસ્વચ્છતાના કારણે આવા કૃમિઓ વધે છે, એમ આયુર્વેદ અને સ્મૃતિશાસ્ત્રોનો મત છે. આ માટે પાણી અને હવા જેવાં પ્રાકૃતિક તત્ત્વોની સ્વચ્છતા પર આપણા ધર્મગ્રંથોએ ખૂબ જ ભાર મૂક્યો છે.

સુશુત્ર સંહિતા લખે છે : “ક્રીટાણું, મળમૂત્ર, શબ, સૂક્ષ્મ જંતુઓનાં ઈંડાં, ઝાડપાનના કચરાથી યુક્ત મલિન જળમાં કોઈ સ્નાન કરે અથવા તેનું પાન કરે તે શીઘ્ર રોગનો ભોગ બને છે.” (૪૫/૮) આવા પ્રકારના જળપાન સામે લાલબત્તી ધરીને જ શાસ્ત્રકારોએ ઈતિશ્રી ન માની. આવા જળને પીવાથી અનેક પ્રકારના રોગોની ઉત્પત્તિવર્ણનની સાથે સાથે જળ શુદ્ધ કરવાની રીતો બતાવીને માનવસમાજની બહુ મોટી સેવા કરી છે.

હારીત સંહિતામાં આવા દૂષિત પાણીને શુદ્ધ કરવાના ચાર ઉપાય બતાવ્યાં છે : ૧. અંશૂદક : સૂર્ય-ચંદ્રનાં કિરણો દ્વારા શુદ્ધ કરવામાં આવતું જળ. ૨. આરોગ્યોદક : ચોથો ભાગ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને શુદ્ધ કરવામાં આવતું જળ. ૩. ઉષ્ણોદક : ત્રીજો ભાગ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉકાળીને શુદ્ધ કરવામાં આવતું જળ. ૪. શીતોદક : ઠંડું કરીને પિતાદિકના રોગીને અપાતું જળ.

શાસ્ત્રકારોએ જળ, દૂધ વગેરે પેય પદાર્થોને ગાળીને પીવાની આજ્ઞા આપી છે : ‘વસ્ત્રપૂતં પિબેદ્ જલમ્ ।’ (મનુસ્મૃતિ: ૬/૪૬)

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ શિક્ષાપત્રીના ૩૦માં શ્લોકમાં કહે છે : ‘અગાલિતં ન પાતવ્યં પાનીયં ચ પયસ્તથા । સ્નાનાદિ નૈવ કર્તવ્યં સૂક્ષ્મજન્તુમયામ્ભસા ॥’ - અને ગાળ્યા વિનાનું જે જળ તથા દૂધ, તે ન પીવું; અને જે જળને વિશે ઝીણા જીવ ઘણાક હોય, તે જળે કરીને સ્નાનાદિક ક્રિયા ન કરવી.

આજે પણ પાણીની અસ્વચ્છતાના કારણે લાખો લોકો બીમાર પડે છે, છતાં પાણીની શુદ્ધિ માટે હજુ પૂરતી

જાગૃતિની અછત છે. જ્યારે બીજાબાજુ આપણા શાસ્ત્રકારોએ યુગો પૂર્વે જે નિર્દેશ કર્યો છે તે તેમની પર્યાવરણની સ્વચ્છતા માટેની ઉચ્ચ સમજ દર્શાવે છે.

શરીર વિજ્ઞાનીઓનું કહેવું છે કે, જ્યાં સુધી કકડીને ભૂખ ન લાગે ત્યાં સુધી આપણે ભોજન ન કરવું જોઈએ. સ્નાન કરવાથી શરીરમાં શીતળતા વધે છે. નવી સ્કૃર્તિ પેદા થાય છે. જેના કારણે સ્વાભાવિક ભૂખ લાગે છે. આ વખતે કરવામાં આવેલ ભોજન આપણા માટે પુષ્ટિવર્ધક સાબિત થાય છે.

પ્રાતઃકાળમાં સ્નાન ન કરનાર વ્યક્તિ કેવા કેવા દોષોને નિમંત્રણ આપે છે, તેની પણ વિગતવાર સ્પષ્ટતા શાસ્ત્રકારોએ કરી છે. ભગવાન શ્રીહરિના સ્મરણ રહિત સ્નાનને રક્ત સ્નાન બરાબર કહ્યું છે. સુરાખાયર આદિક ભક્તજનોએ પ્રભુ સ્મરણ કર્યા વગર સ્નાન કર્યું તો ભગવાન શ્રીહરિએ તેમને લોહીમાં સ્નાન કર્યા બરાબર ગણીને ફરીથી પ્રભુ સ્મરણ સાથેનું સ્નાન કરાવ્યું. તે કહ્યું છે : ‘જેઓ પ્રભુ કેરી સ્મૃતિ વિસારી, ગંગા વિષે સ્નાન કરે પધારી; તે સ્નાન તો શોષિત તુલ્ય જાણો, અશુદ્ધ એનું શરીર પ્રમાણો.’ (શ્રીહરિલીલામૃત: ૬/૨૪)

વળી, સૂક્ષ્મ જંતુઓથી યુક્ત જળ એટલે કે અસ્વચ્છ જળથી સ્નાન ન કરવાનો પણ શાસ્ત્રોએ આદેશ આપ્યો છે. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ શિક્ષાપત્રીના ૩૦મા શ્લોકમાં આદેશ કરતાં કહે છે : ‘સ્નાનાદિ નૈવ કર્તવ્યં સૂક્ષ્મજન્તુમયામ્ભસા ॥’ - જે જળને વિષે ઝીણા જીવ ઘણાંક હોય તે જળે કરીને સ્નાનાદિક ક્રિયા ન કરવી.

આજના કહેવાતા સત્ય અને શિક્ષિત સમાજમાં સ્નાન કર્યા વિના પધારીમાં જ ચા-બિસ્કિટ અને નાસ્તો-ભોજન કરવાની જાણે કે આદત પડી ગઈ છે. હવે પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિમાં ગળાદૂબ એવા લોકો જ પ્રશ્ન કરે છે કે, સ્નાન કર્યા વિના ભોજન કર્યું હોય તો શું થઈ ગયું? એવા અર્ધ અંગ્રેજોને એમ કહી શકાય કે, શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે :- ‘અસ્નાવી શમલં ભુંક્તે’ - સ્નાન કર્યા વિના કરવામાં આવેલ ભોજન વિષ્ણાખાવા બરાબર છે.

સ્નાન પહેલા જ જો આપણે કંઈ ખાઈ લઈએ છીએ તો તેને પચાવવા માટે આપણો જઠરાગ્નિ પ્રયત્નમાં લાગી જાય છે. તે જઠરાગ્નિ સ્નાન કરવાથી ઠંડો થઈ જાય છે. આથી પેટની પાયનશક્તિ મંદ પડી જાય છે. આના પરિણામ સ્વરૂપે આપણા આંતરડાની શુદ્ધિ બરાબર થતી નથી. કબજીયાતની ફરિયાદ રહે છે. કુદરતી હાજતમાં તકલીફ પડે છે અને વિવિધ પ્રકારના નાના-મોટા રોગોનો ત્રાસ થઈ

પડે છે. માટે સ્નાન કરી પૂજાપાઠ અને દેવદર્શન કર્યા પછી જ ભોજન કરવાનું નિયમ ભગવાનના ભક્તોએ રાખવું જોઈએ.

સ્નાન કરવાથી મનની સ્થિરતા વધે છે, મનની સ્થિરતાથી એકાગ્રતા વધે છે. સ્નાન કર્યા બાદ પૂજાપાઠ વધુ ધ્યાનપૂર્વક કરી શકાય છે માટે ભગવાન શ્રીહરિ ભક્તજનોની દિનચર્યા બતાવતાં કહે છે કે, ‘અમારા આશ્રિતોએ નિત્ય સવારે પ્રભુ સ્મરણ સાથે સ્નાન કરવું.’

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આજ્ઞા કરી છે તેને આજે પણ એકાંતિક સંતો-હરિભક્તો સારધાર પાળે છે. તેનું એક કારણ એ પણ છે કે, શ્રીજીમહારાજે કરેલી આજ્ઞાઓ કોઈ કોરા ફડાકા નથી પણ અનુભવ સિદ્ધ છે. કારણ કે, ભગવાન શ્રીહરિ પોતે વર્ત્યા છે અને પછી જ એવા વર્તનની આજ્ઞાઓ આપી છે.

શૌચ બાદ યોગ્ય રીતે સ્વચ્છ કરીને પ્રત્યેક અંગની વિશેષ શુદ્ધિ થાય તે ઈચ્છનીય છે. તે જણાવતાં ચાણવલ્ક્ય સ્મૃતિ કહે છે : ‘ત્રિઃ પ્રાણ્યાપો દ્વિરનૃમૃજ્યં ચાન્યદિભઃ સમુપસૃજેત્ । અદિભસ્તુ

પ્રકૃતિસ્થાપિર્હીનાભિઃ ફેનબુદ્બુદૈઃ ॥’ - અર્થાત્ ત્રણવાર કોગળા કરી, બે વાર મોં ધોઈને, નાક, કાન, આંખ અને મુખની શુદ્ધિ કરવી. આ જળ સ્વચ્છ હોવું જોઈએ, તેમજ ફીણ અને પરપોટાથી રહિત હોવું જોઈએ.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં નિત્ય બોલાતી ભગવાન શ્રીહરિની સ્વાભાવિક ચેષ્ટામાં ‘પાછલી રાત્રિ રે, ચાર ઘડી રહે જ્યારે, દાતણ કરવા રે, ઊઠે હરિ તે વારે...’ સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી રચિત ‘હરિસ્મૃતિ’માં ‘પછી દેહક્રિયા કરી આવે, નાથ. હાથ મૃત્તિકાએ મટીયાવે, નાથ૦ ચોળી એકુક્રી આંગળિયો, નાથ. ધોઈ શુદ્ધ કરે સઘળિયો, નાથ૦ પછી દાતણ કરતા શ્યામ નાથ૦ મુખ ધોઈ લો’તા સુખધામ નાથ૦...’ વગેરે પંક્તિઓ તેમજ વચનામૃત ગ્રંથનો

પરચારો વગેરે કેટલાક સાંપ્રદાયિક ગ્રંથોમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની નિત્યવિધિનું વર્ણન કરેલું જોવા મળે છે. તેમજ વડીલ સંતો પાસે પણ ભગવાન શ્રીહરિના નિયમિત અને ધર્મપરાયણ જીવનના કેટલાય ચરિત્રો સાંભળવા મળે છે.

સ્વચ્છતાનો સર્વાંગી દૃષ્ટિકોણ કેળવનાર આપણા ધર્મગ્રંથો માટે સ્વચ્છતા એક અંગ તરીકે જ સ્વચ્છતાને મૂકી છે. આધ્યાત્મિક લક્ષ્યની પૂર્ણતા માટે જ આપણા શાસ્ત્રો બાહ્ય અને આંતરિક સ્વચ્છતાની પુષ્ટિ કરે છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા કહે છે : ‘શૌચં શારીરં તપ યચ્ચતે ।’ - સ્વચ્છતા-પવિત્રપણું એ શારીરિક તપ છે. (૧૭/૧૪)

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે શિક્ષાપત્રીના ૧૧૬મા શ્લોકમાં ત્રણ દેહ, ત્રણ ગુણને ત્રણ અવસ્થાથી શુદ્ધ થઈને એટલે કે બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનની ભક્તિ કરવાનો સિદ્ધાંત પ્રબોધ્યો છે. ધર્મયુક્ત ભક્તિની પ્રેરણા આપી છે - એ આંતરિક સ્વચ્છતાની ચરમચીમા છે.

આ રીતે આપણા ધર્મગ્રંથોમાં આંતર-બાહ્ય સ્વચ્છતાનું મહત્ત્વ ત્રિકાલાબાધિત રહ્યું છે. સ્વચ્છતાના એક આચારની પણ ભૂલ થાય તો જીવન કેટલું દયનીય થઈ જાય છે, તેની વાત મહાભારતમાં વ્યાસજી નળરાજાના આખ્યાનમાં લખે છે. લઘુશંકા કર્યા બાદ નળરાજાએ હાથપગ ધોયા વિના સંધ્યા કરી તો તેના શરીરમાં કલિનો પ્રવેશ થયો. ફળરૂપે પત્નીનો વિયોગ થયો અને વનમાં ભટકવું પડ્યું.

આધ્યાત્મિકના શિખર પર આરોહણ માટે શારીરિક અને માનસિક સ્વચ્છતાની શાસ્ત્ર-આજ્ઞા એટલે કે નિયમોનું પાલન અનિવાર્ય છે. આજે પણ જો શાસ્ત્રોની આ નિયમાવલીનું પાલન કરવામાં આવે તો સમગ્ર વિશ્વ શાંત, સુખી અને સમૃદ્ધ બની શકે, એ નિઃશંક છે. આપણે સૌ પણ આંતર-બાહ્ય સ્વચ્છતાથી આધ્યાત્મિક સુખ અને શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકીએ એ જ અભ્યર્થના.

“ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આજ્ઞા કરી છે તેને આજે પણ એકાંતિક સંતો-હરિભક્તો સારધાર પાળે છે. તેનું એક કારણ એ પણ છે કે, શ્રીજીમહારાજે કરેલી આજ્ઞાઓ કોઈ કોરા ફડાકા નથી પણ અનુભવ સિદ્ધ છે. કારણ કે, ભગવાન શ્રીહરિ પોતે વર્ત્યા છે અને પછી જ એવા વર્તનની આજ્ઞાઓ આપી છે...”

મહાત્મા ગાંધીએ જે ભારતનું સપનું જોયું હતું તેમાં માત્ર રાજકીય આઝાદી નહોતી, પરંતુ એક સ્વચ્છ અને વિકસિત દેશની કલ્પના પણ હતી. ગાંધીજીનો સ્વચ્છતા માટેનો આગ્રહ જગ જાહેર છે. તેમણે ‘સ્વચ્છતા ત્યાં પ્રભુતા’ નો નારો આપ્યો હતો. પરંતુ દુઃખ એ વાતનું છે કે ગાંધીજી જેવા પ્રભાવશાળી વિભૂતિના પ્રયત્નો થકી અંગ્રેજોને દેશવટો આપી શકાયો, પરંતુ ગંદકીને નહિ. ગાંધીજીના અધૂરા સ્વપ્નને પરિપૂર્ણ કરવાના આશયથી પી.એમ મોદીએ દેશભરમાં એક રાષ્ટ્રીય આંદોલનના રૂપમાં ‘સ્વચ્છ ભારત-સ્વચ્છ ભારત’ના નારા સાથે મિશનની શરૂઆત કરી છે. જે કેટલું સફળ રહેશે એ તો આવનારો સમય જ કહેશે, પરંતુ એટલું ચોક્કસ કહી શકાય કે ‘સ્વચ્છ ભારત અભિયાન’ એ વિશ્વને સ્વચ્છ બનાવવા તરફ ભારતનું એક મક્કમ કદમ છે. જો કે એ વાત પણ સાચી છે કે ફક્ત નારાઓ, અભિયાનો અને કાયદાઓથી દેશ સ્વચ્છ થઈ જવાનો નથી. તેના માટે જરૂરી છે કે લોકો પોતે પોતાની જવાબદારી સમજે અને દેશને સ્વચ્છ રાખવાની બંધારણીય ફરજ અદા કરે. પ્રધાનમંત્રીએ તેમના એક વક્તવ્યમાં એક માર્મિક વાત કરી હતી : “બચપણમાં કચરો લેવા આવતા ભાઈને જોઈને તેઓ કહેતા - બા કચરાવાળા ભાઈ આવી ગયા.” ત્યારે તેમની બા સમજાવતી : “બેટા ! એ ભાઈ તો આપણો કચરો લઈ જાય છે એટલે કચરાવાળા તો આપણે છીએ એતો ચોખ્ખાઈ વાળો છે.”

‘સ્વચ્છ ભારત અભિયાન’ ને સફળ બનાવવા માટે એ દિશામાં નક્કર કામગીરી જરૂરી છે. ચિત્ર સ્પર્ધાઓ, નિબંધ હરીફાઈઓ, ટી.વી પર દર્શાવાતી જાહેરાતો, વી.આઈ.પી દ્વારા હાથમાં ઝાડુ પકડીને કરવામાં આવતા ફોટો સેશનો વિગેરે લોક જાગૃતિ માટે જરૂરી છે, પણ આટલું કરવાથી દેશ સ્વચ્છ થઈ જશે તેમ માની લેવું એ તો હથેળીમાં ચન્દ્ર લાવવા જેવી વાત છે. લોકો કચરો ટોપલીમાં નાખતા થાય પછી શું ?

કચરાપેટીઓમાં ઠલવાયેલ કચરાનો નિકાલ કરવાની વ્યવસ્થા પણ યૈજ્ઞાનિક ઢબે ગોઠવવી જોઈએ. મોટા ભાગનાં ગામો કે શહેરોમાં ઘન કચરો ખુલ્લી જગ્યાઓમાં ઠલવાય છે અને આ કચરો એમનો એમ જ પડ્યો રહે છે. અમુક વખતે આ કચરો સીધેસીધો બાળી નાંખવામાં આવે છે. તેને બાળવાથી પેદા થતા ધુમાડાથી વળી હવાનું પ્રદૂષણ ઊભું થાય છે.

માવા ખાઈ ને જ્યાં ત્યાં થૂંકવાની ટેવ છોડી દઈએ તોય ઘણો ફરક પડી જાય. ઍઠવાડ, ફળોના છોતરાં, કાગળના ડૂયા, ખાલી ખોખાં, પ્રોડક્ટના રેપર, ઠંડા પીણાંની ખાલી બોટલો...જ્યાં મન પડે ત્યાં ગમે એમ નાંખવાના બદલે કચરા ટોપલીમાં નાખીને તેનો યોગ્ય નિકાલ કરીએ તોય અડધી ગંદકી તો એમ જ ઓછી થઈ જાય. ગંદકી દૂર ના કરી શકીએ તો કોઈ વાંધો નહિ પણ કમસેકમ આપણા દ્વારા ગંદકી ના થાય એનું ધ્યાન રાખીએ તો પણ દેશને સ્વચ્છ બનાવવામાં મોટું યોગદાન ગણાશે.

પ્રધાનમંત્રીએ ભલે મહાત્મા ગાંધીની ૧૫૦મી જન્મજયંતી ઉજવાય ત્યાં સુધીમાં દેશને સ્વચ્છ કરવાનું આહ્વાન કર્યું હોય, પરંતુ મંજિલ હજુ ઘણી દૂર દેખાય છે. દેશના પ્રત્યેક નાગરિકે દેશને ‘ગંદકી મુક્ત’ બનાવવાની પ્રતિજ્ઞા હૃદયપૂર્વક લેવી જોઈએ. જ્યાં સુધી મનુષ્ય મનથી ‘સ્વચ્છતા અભિયાન’ સાથે ના જોડાય ત્યાં સુધી ‘એક કદમ સ્વચ્છતા કી ઓર’ ઉપાડવું પણ મુશ્કેલ છે. સરહદ પર જઈને જ ભારત માતાની સેવા કરી શકાય છે, એમ નથી પરંતુ દેશને સ્વચ્છ રાખવાની ગુંબેશમાં સાથ-સહકાર આપીને પણ દેશની બહુ મોટી સેવા કરી શકાય છે. આવો, દુનિયાને સુંદર, રળિયામણી અને રહેવા યોગ્ય બનાવવા માટે સ્વચ્છતાને રોજિંદા જીવનનો ભાગ બનાવીએ અને દેશમાંથી ગંદકીને દૂર કરી આરોગ્યના પથદર્શક બનીએ.

‘ચોખ્ખા ઘરનું આંગણું ને ચોખ્ખા ઘરનો ચોક, ચોખ્ખા ઘર-કપડાં થકી માણસ બહુ સોહાય છે’ આ પંક્તિમાં કવિ આપણને પોતાની આસપાસ સફાઈ રાખવાનું તેમજ જીવનમાં સ્વચ્છતાનું મૂલ્ય સૂચવે છે.

ગાંધીજીના સ્વચ્છ ભારતના સ્વપ્નને હકીકતમાં બદલવા માટે આપણું પ્રથમ કર્તવ્ય દેશની સ્વચ્છતાનું રક્ષણ કરવાનું છે. એ માટે જો કોઈ વ્યક્તિ જાહેર સ્થળો પર ગંદકી કરતી નજરે પડે તો એમને સ્વચ્છતાનો પાઠ ભાણવવો અને એ વ્યક્તિને દેશ ને સ્વચ્છ કરવા કામ કરી રહેલ ‘કલીન આર્મી’ (સ્વચ્છતા સેનાની)માં જોડાઈ દેશને સ્વચ્છ બનાવવામાં સહયોગ આપવા સમજાવીશ.

શાળાના બાળકો પણ સ્વચ્છતા તેમજ પર્યાવરણ પ્રત્યે જાગૃત અને અને એમનામાં કૌશલ્યનો વિકાસ થાય એ માટે એમને પ્લાસ્ટિકની બોટલોમાંથી કેવી રીતે ઝાડુ બનાવવા અને કઈ રીતે એમનો ઉપયોગ કરવો એ જણાવીશ. શાળાના શિક્ષકોની મદદથી પ્રત્યેક શાળામાં પણ 'કલીન આર્મી' (સ્વચ્છતા સેનાની) ની રચના થાય એ દિશામાં પ્રયત્ન કરીશ. જેથી દરેક વિદ્યાલય 'સ્વચ્છતાલય' પણ બને.

સામાન્ય રીતે આપણા દેશના નાગરિકો ઘરના તમામ કચરાને સાથે જ ફેંકી દે છે જેના કારણે કચરાનો સદુપયોગ થઈ શકતો નથી. આ માટે લોકોને કચરાને કઈ રીતે તેના અલગ પ્રકારો જેવા કે ઉપયોગી કચરો અને બિનઉપયોગી કચરોના આધારે અલગ રાખવો અને ઉપયોગી કચરામાંથી ઘરમાં અથવા સોસાયટીમાં જ કઈ રીતે ખેતી માટે ઉપયોગી ખોળ (જૈવિક ખાતર) બનાવી શકાય અને એના ફાયદાઓ વિશે જણાવીશ.

જો દેશના તમામ લોકો પોતાના ઘરો, સોસાયટી અને શાળાઓમાં આ પદ્ધતિનો અમલ કરે તો આપણે ગાંધીજીના સ્વચ્છ ભારતના સ્વપ્નને જરૂરથી હકીકતમાં બદલી શકીશું.

એકવખત ગાંધીજી બિહારમાં હતા. અનેક કામ માટે તેમને અહીં લાંબો સમય રોકાવાનું હતું. બાપુને સાથે કસ્તુરબા પણ હતા. તેમને આખો દિવસ શું કરવું એટલે તેમણે બાપુને કહ્યું : “મને કશુંક કામ આપો. હું અહીં કામ કરું.”

કસ્તુરબાની વાત સાંભળી બાપુ કહે : “તમે અહીં છોકરાંને ભણાવો.” બા કહે : “પણ મને તો વાંચતા ય નથી આવડતું. હું તો ગુજરાતી પણ વાંચી શકતી નથી. તો આ નવી ભાષા કઈ રીતે શીખવું.” કસ્તુરબાની વાત સાંભળી બાપુ કહે : “જુઓ, શિક્ષણ એટલે કાંઈ ભાષા કે અન્ય વિષયનું શિક્ષણ નહિ. પહેલું શિક્ષણ એટલે 'સ્વચ્છતા.' આ વિષે શીખવો એટલે ભણાવ્યું જ કહેવાય.”

દરેક વ્યક્તિના જીવનમાં સ્વચ્છતા એ એક મહત્વનું પાસું છે, પછી ભલે એ આધ્યાત્મિક જીવન હોય કે વ્યવહાર માર્ગ હોય. જીવનમાં સ્વચ્છતા એ પ્રાથમિક બાબત છે. આધ્યાત્મિક જીવનમાં આંતરિક સ્વચ્છતાની જરૂર છે તો વ્યવહાર માર્ગે બાહ્ય સ્વચ્છતાની જરૂર છે.

મહાત્મા ગાંધીએ જે ભારતનું સપનું જોયું હતું તેમાં માત્ર

રાજકીય આઝાદી નહોતી, પરંતુ એક સ્વચ્છ અને વિકસિત દેશની કલ્પના પણ હતી. મહાત્મા ગાંધીજીએ ગુલામીની બેડીઓ તોડીને ભારતને આઝાદ કરાવ્યું. હવે આપણું કર્તવ્ય છે કે ગંદકી દૂર કરીને ભારત માતા અને દેશની સેવા કરીએ.

ચાલો, આપણે ભારત દેશના આદર્શ નાગરિક તરીકે પ્રતિજ્ઞા લઈએ કે :-

- હું સ્વયં સ્વચ્છતા પ્રત્યે સજાગ રહીશ અને તેના માટે સમય ફાળવીશ.

- દર વર્ષે ૧૦૦ કલાક એટલે કે અઠવાડિયામાં બે કલાક શ્રમદાન કરીને સ્વચ્છતાના આ સંકલ્પને ચરિતાર્થ કરીશ.

- હું ન તો ગંદકી કરીશ કે ન તો કરવા દઈશ.

- સૌથી પહેલા પોતાનાથી, મારા પરિવારથી, મારા મહોલ્લાથી, મારા ગામથી અને મારા કાર્યસ્થળથી શરૂઆત કરીશ.

- હું એમ માનું છું કે દુનિયાના જે પણ દેશ સ્વચ્છ દેખાય છે એનું કારણ એ છે કે ત્યાંના નાગરિક ગંદકી કરતા નથી અને કરવા દેતા નથી.

- મને જાણ છે કે સ્વચ્છતાની તરફ વધારેલ એક ડગલું સમગ્ર ભારત દેશને સ્વચ્છ બનાવવામાં મદદ કરશે.

સ્વચ્છતા અભિયાનના ભાગરૂપે ગુજરાત સરકારે નવી હેલ્થ પોલિસી જાહેર કરી છે. હવે સાર્વજનિક સ્થળોએ ગંદકી કરનારને પણ દંડિત કરાશે. આ નવી હેલ્થ પોલિસીમાં સાર્વજનિક સ્થળો અને રસ્તાઓની સ્વચ્છતા જાળવી રાખવા માટે દરેક નાગરિકે કાળજી લેવી પડશે અને જો કોઈપણ વ્યક્તિ તેનો ભંગ કરશે તો તેના માટે તેની આકરી કિંમત પણ ચુકવવી પડશે.

જાહેરમાં ગંદકી કરનારને હવે માત્ર દંડ જ નહીં કરાય પણ તેને સ્વીપર બનીને સફાઈ કરવાની પણ સજા ફટકારાશે. આપણે ત્યાં જાહેરમાં થૂંકવાનું કે ગમે ત્યાં પેશાબ કરવાનું સાવ સહજ રીતે લોકો કરે છે. આવા લોકો હવે દંડાશે. જો કે, હેલ્થ પોલિસી અમલમાં આવ્યા બાદ જવાબદાર તંત્ર તેનો કેટલો કડક અમલ કરાવશે તેના પર તેની સફળતાનો આધાર રહેશે. સાર્વજનિક સ્થળો ઉપર થૂંકવું એ ટી.બી. જેવા રોગોનું સૌથી મોટું કારણ હોવાનું સર્જનોનું મંતવ્ય છે. જવાબદાર તંત્ર કરતાંય સ્વયં પ્રજાજનો જ જો સાવધાન બને તો જ આ સ્વચ્છતા અભિયાનમાં સફળતા મળે.

અનુસંધાન પેજ - ૨૩નું ચાલું...

સન ૧૯૪૧માં હજુ ભારત દેશને પૂર્ણ સ્વરાજ મળ્યું નહોતું તે સમયે પણ મહાત્મા ગાંધીજીએ ભારત દેશના વિકાસ માટે ‘રચનાત્મક કાર્યક્રમ - તેનું રહસ્ય અને સ્થાન’ નામનું પુસ્તક લખ્યું હતું જેમાં તેઓએ આમુખમાં જણાવ્યું છે કે, “રચનાત્મક કાર્યક્રમ એ પૂર્ણ સ્વરાજ મેળવવાનો સત્ય ને અહિંસાનો રસ્તો છે. આપણા રાષ્ટ્રનું ઠેઠ પાયામાંથી ઘડતર કરવા માટે જે રચનાત્મક કાર્યક્રમ અહીં બતાવવામાં આવ્યો છે તેના અમલમાં આપણી ચાલીસ કરોડની વસ્તી દૈનિક સંકલ્પ કરીને જોડાઈ જાય.” જે કાર્યક્રમમાં તેમણે જાહેર સ્વચ્છતાના એક ભાગ રૂપે ગામ-સફાઈનો કાર્યક્રમ બતાવ્યો હતો.

“Cleaning up the country can not be the sole responsibility of sweepers. Do citizens have not role in this? We have to change this mindset” અર્થાત્ “દેશને સ્વચ્છ રાખવો એ માત્ર સફાઈ-કામદારોની જ જવાબદારી નથી. શું દેશના નાગરિકોની આ માટે કોઈ જવાબદારી નથી? છે જ. આપણે આપણી આ માનસિકતાને બદલવી જ પડશે.” “Though it is a difficult task, it can be achieved and for that people will have to change their habits” અર્થાત્ “સમગ્ર દેશને સ્વચ્છ કરવો તે ભલે થોડું મુશ્કેલ કાર્ય છે. પરંતુ તે સિદ્ધ કરી શકાય છે. એના માટે લોકોએ તેમની ટેવને (કુટેવને) બદલવી જ પડશે.”

સ્વચ્છતાના આ ગુણને સર્વવ્યાપક કરવા માટે નવી ઊગતી બાળપેઢીના લોકોમાં જ આ ગુણ રેડી દેવો ફરજિયાત છે. ઘરમાં, શાળામાં, મંદિરમાં, સમાજનાં સંમેલનોમાં, બાળકોમાં સંસ્કાર વધે, તેમનો સર્વાંગી વિકાસ થાય તેવા વિધ વિધ પ્રયત્નો થતા હોય છે. તેમાં આ એક નૂતન અભિગમ દ્વારા બાળકોમાં નાનપણથી જ સ્વચ્છતાનો ગુણ દૈનિક કરાવીએ. સ્વચ્છતા અંગે ઊંડી સૂઝ આપી તેમની રોજબરોજની ટેવોમાં આ ગુણ દૈનિક કરાવીએ. બાળકો બહુધા જે જુએ છે તેવું જ કરવા શીખે છે.

ઘરમાં વડીલોએ શાક સમારી કચરો બારી કે બારણાની બહાર નાખ્યો, તૂટેલી નકામી વસ્તુનો ભંગાર કે જૂનાં જૂતાં ઘર સાફ કરતાં બહાર ફેંક્યાં, રસ્તા પરથી પસાર થતાં બાળકોને બિસ્કેટ કે અન્ય વસ્તુ જમાડી તેનો કચરો રોડ પર

જ ફેંક્યો, મંદિરમાં કે અન્ય સ્થળોએ નાસ્તો કરી પેપરડિશ ગમે ત્યાં ફેંકી બાળકો આ બધી બાબતોનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરી અનુકરણ કરતા હોય છે.

માટે બાળકોને સ્વચ્છતાનો ગુણ દૈનિક કરાવવાની સાથે આપણી જીવનશૈલીમાં યથાચોગ્ય ફેરફાર કરી જાહેર સ્વચ્છતા રાખવામાં મદદરૂપ થવું જોઈએ.

સ્વચ્છતાનો ગુણ આપણા જીવનમાં કેળવવા શું કરવું?

સ્વચ્છતાનો ગુણ કેળવવા આપણે સૌપ્રથમ કોને ગંદું કહેવાય અને કોને સ્વચ્છ કહેવાય આ બંનેનો ભેદ સમજી સ્વચ્છતા પ્રિય બનવાનો દૈનિક સંકલ્પ કરીએ. આપણને સ્વચ્છતા કરેલી તો ગમે જ છે પણ કરવું નથી ગમતું માટે આપણા આગસ-પ્રમાદને દૂર કરી સ્વચ્છતા કરવા દૈનિકસંકલ્પી બનવું. તે માટે સ્વચ્છતા અંગે વિશિષ્ટ દષ્ટિ કેળવીએ અને સ્વચ્છતાના કાર્યમાં નાનપ ન અનુભવીએ. આપણા દેશમાં જાહેર સ્વચ્છતા કરનારને સામાજિક-આર્થિક રીતે નીચો ગણતા હોય છે જ્યારે પશ્ચિમના દેશોમાં જાહેર સ્વચ્છતાને વધુ મહત્ત્વ અપાય છે. પોતાના ઘર કે ઓફિસની આગળ આવેલા જાહેર રસ્તાની ફૂટપાથથી માંડી કોઈપણ જાહેર સ્વચ્છતા કરવામાં તેઓ નાનપ કે શરમ નથી અનુભવતા. તેઓ તેને નીચું કામ નહિ, પોતાની પવિત્ર ફરજ સમજે છે. માટે આપણે ‘આપણું આંગણું ચોખ્ખું કરી નાખો તો ગામ ચોખ્ખું’ આ કહેવત બદલી ‘આપણા ગામ અને શહેર ચોખ્ખા કરીએ તો રાજ્ય અને દેશ ચોખ્ખા થઈ જશે.’ એ પ્રમાણે કરવાની જરૂર છે. તેના માટે આપસૂઝ કેળવીએ. ક્યાંય પણ ગયા હોઈએ અને જો ગંદું દેખાય કે કોઈને ગંદકી કરતા જોઈએ તો તેને સાફ કરી નાખીએ અથવા વિનમ્રભાવે તે કરતા અટકાવીએ. આપણને કેટલીક ખબર હોવા છતાં જાણી જોઈને ગંદકી કરવાની જ કુટેવ છે તેને સુટેવમાં બદલીએ. જ્યાંથી અને જેની પાસેથી શીખવા મળે તેનો સ્વીકાર કરીએ. આપણે ક્યાંય પણ ગયા હોઈએ અને ત્યાં સ્વચ્છતા અંગે કોઈ નવી પદ્ધતિ જોઈએ તો તેને સ્વીકારીએ અને આપણાં ઘર, ગામ, સોસાયટી, મંદિરોમાં તેને અપનાવીએ. ક્યારેક સમૂહમાં ભેગા મળી જાહેર સ્વચ્છતા ગોઠવીએ.

ભગવાન શ્રીહરિના શ્રીચરણોમાં પ્રાર્થના કરીએ કે, હે મહારાજ ! આપને પ્રિય એવો સ્વચ્છતાનો ગુણ અમારા જીવનમાં દૈનિક કરીએ અને આપને રાજી કરી શકીએ એવી સમજ અને શક્તિ આપજો. બાહ્ય સ્વચ્છતામાં અમે ભેગા ભળીએ તો આપ દયા કરી અમારી આંતર સ્વચ્છતામાં બળ, આશીર્વાદ વરસાવો એવી પ્રાર્થના...

“
**આંતર-બાહ્ય
સ્વચ્છતાના પ્રેરક
સર્વાવતારી ભગવાન
શ્રી સ્વામિનારાયણ**
”

૧૮મી સદીનો સંધ્યાકાળ હતો ત્યારે સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સન ૧૭૮૧માં પ્રગટ થયા. સદીઓ સુધી રાજકીય અંધાધૂંધી અને કારમી ગુલામીમાંથી પસાર થયેલી ભારતીય પ્રજા વૈદિક સમયથી ચાલી આવતી સ્વચ્છતાની સૂઝબૂઝ ગુમાવી બેઠી હતી, એવા સમયે ૧૮મી સદીના વળાંકે અને ૧૯મી સદીના પ્રારંભે ગુજરાતમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે એક એવું આદ્યાત્મિક અભિયાન છેડ્યું હતું, જેનું પ્રથમ પગથિયું આંતર-બાહ્ય સ્વચ્છતાથી શરૂ થતું હતું.

સૌપ્રથમ શ્રીજીમહારાજે લોકોને શરીર-શોચ શીખવીને સ્નાન કરતા કર્યાં. એ યુગમાં ખાસ કરીને ખેતી કરતો અને મજૂરી કરતો વર્ગ ભાગ્યે જ સ્નાન કરતો, પરંતુ તેમના પ્રત્યે સૂગ રાખવાને બદલે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે એ વર્ગને પોતાના જ શરણે અપનાવ્યો. અને તેમને સ્વચ્છતાનો પાઠ પ્રથમ શીખવ્યો. જુદાં જુદાં નિમિત્ત ઊભાં કરીને પણ ભગવાન શ્રીહરિએ લોકોને સ્નાન કરતા કર્યાં.

એકવાર વર્ષાઋતુમાં ગઢડામાં ઘેલા નદીમાં બહુ મોટું પૂર આવ્યું. આખું ગામ તણાઈ જશે એવો સૌને ડર લાગ્યો.

ગામવાસીઓએ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ પાસે આવીને કહ્યું : “પ્રભુ! અમને આ પૂરથી તમે બચાવો.”

શ્રીજીમહારાજે દાદાખાયરને કહ્યું : “તમે ગામઘણી છો, તે ચૂંદડી અને મોડિયાથી નદીને વધાવો એટલે પાણી ઊતરી જશે.” દાદાખાયરે ભગવાન શ્રીહરિની આજ્ઞા

મુજબ કર્યું, પણ પાણી ઊતર્યું નહીં. ઊલટું અધિક ને અધિક પાણી ચઢવા લાગ્યું.

ગામના સર્વે માણસોએ શ્રીજીમહારાજને કૃપા કરીને પૂરને શમાવવા કંઈક કરવા પ્રાર્થના કરી ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા : “આ તો ઘેલો છે, તે તો પોતાનું ધાર્યું કરે. પણ જો ગામના બધા જ માણસો રોજ એમાં નાહ્યા પછી જ અન્ન જમવાનું નિયમ લે તો પૂર ઊતરે.”

આથી, સૌ ગામજનોએ પ્રતિજ્ઞા લીધી કે ‘અમે રોજ ઘેલા નદીમાં નાહીશું, પછી જ અન્ન જમીશું.’ પછી ભગવાન શ્રીહરિએ ઘેલા નદીમાં પોતાનાં ચરણારવિંદ બોળ્યાં એટલે પૂર ઊતરવા લાગ્યું. આમ, દેહશુદ્ધિ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે બતાવેલું પ્રથમ પગથિયું હતું.

એકવખત શ્રીજીમહારાજે દાદાખાયરને કહ્યું : “દાદા! દરબારમાં જઈને કહી આવો કે અમારે માટે થાળ ન કરે. અમે ગામમાં જઈ ભિક્ષા માંગીને હાથમાં પડ્યું તે જમી લઈશું.”

આ સાંભળી જીવુબા ભગવાન શ્રીહરિ પાસે આવ્યા અને કહ્યું : “મહારાજ! ગામમાંથી ભિક્ષા માંગીને જમવાનું આપે કહ્યું તે અમને ઠીક લાગતું નથી, કારણ કે કેટલાય લોકો એવા છે કે વરસાદમાં ભીંજાયા તો ભીંજાયા. એ જ એનું સ્નાન. બાકી ક્યારેય નહાય નહીં ને દિશાએ જઈને પાણી પણ લે નહીં ને કોઈ લે તો હાથ ધુએ નહીં. એવા હોય છતાં રોટલા ટીપે ને ગંદા મળવાળા છોકરા રોટલો ખાતાં છાંડે તે ટુકડા બળખા ને લાળ ભરેલા હોય, એ બધું ભિક્ષુકને આપે!” આ સાંભળી શ્રીજીમહારાજે સ્વચ્છતાની એક આડ્લેક જગાવી

અને પરિણામે સામાન્ય વર્ગના લોકોમાં પણ સ્વચ્છતાની એક જાગૃતિ આવી.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના આ ઐતિહાસિક કાર્યની નોંધ લેતાં 'વૈષ્ણવ ધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ'માં લેખક શ્રી દુર્ગાશંકર કે. શાસ્ત્રી નોંધે છે કે, 'તેઓએ ગુજરાત-કાઠિયાવાડની હલકી જાતિઓ પાસે મધમાંસનો ત્યાગ કરાવી, હિંસાનો પણ ત્યાગ કરાવી, નાહવા ધોવાનો આચાર શીખવી તેમનો ઉદ્ધાર કર્યો એ મોટું કામ કર્યું છે.

'ગુજરાતનો રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ' ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સંસ્કાર દ્વારા નિમ્ન જાતિઓની કરેલી ઉન્નતિની પ્રક્રિયાને નોંધતા લખે છે કે : 'નિમ્ન જાતિઓમાં સંસ્કાર મૂલ્યો સિંચવાનું શ્રી સ્વામિનારાયણનું કાર્ય અદ્વિતીય હતું. નિમ્ન જાતિઓમાં ઉચ્ચ સાંસ્કૃતિક મૂલ્યો સિંચીને તેમને ઉપર ચઢાવવાનું કાર્ય, સહજાનંદ સ્વામીના સુધારાઓમાં કેન્દ્રસ્થાન હતું. દારુ, માંસ, નશીલા વ્યસનો, નિત્યસ્નાન અને પૂજા કર્યા સિવાય કાંઈ ખાવું-પીવું નહિ, ગાળ્યાં વિનાના દૂધ ને પાણી ન લેવા વગેરે સ્વામિનારાયણીય આદર્શોનું તેમાં સિંચન થયું હતું.'

પૂર્વે જળના સ્ત્રોત તરીકે મુખ્યત્વે વાવ-કૂવા, નદી-તળાવો રહેતાં, પરંતુ એ જ સ્થાનો મળમૂત્રથી ગંદા રહેતાં. જળ શુદ્ધ હોય તો એ જળથી શરીર શુદ્ધ થાય. પરંતુ અશુદ્ધ જળથી શુદ્ધિ કેવી રીતે કરી શકાય એ માટે લોકોમાં જાગૃતિ લાવવા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે જાહેર જળસંચયોને સ્વચ્છ રાખવાની હાકલ કરી હતી.

માંગરોળમાં એક વાવમાંથી ગામના સૌ લોકો પાણી સિંચીને ઉપયોગમાં લેતા. તે વાવમાં લોકો ગંદકી કરતા, કચરો નાખતા તેથી પાણી પીવા યોગ્ય ન રહ્યું. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સંતો-ભક્તોને તે વાવ ગળાવવા પ્રેર્યા અને વાવમાંથી ગંદવાડ હટાવ્યો. વાવનો કચરો કાઢીને થોડી ઊંડી કરી તે સાથે તેમાં શુદ્ધ પાણીની સરવાણી ફૂટી, આખા માંગરોળ શહેર માટે શુદ્ધ પીવાલાયક જળ પ્રાપ્ત થયું. પછી ત્યાં ગંદકી ન કરવા ગામજનોને ભગવાન શ્રીહરિએ પ્રેરણા આપી.

લોકોને બારે માસ શુદ્ધ જળનો સ્ત્રોત મળી રહે તે માટે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે ભગીરથ પુરુષાર્થ કરીને ઠેર-ઠેર તળાવો ખોદાવ્યા. કારિયાણીમાં પુરાયેલું તળાવ ખોદાવવામાં તો ભગવાન શ્રીહરિએ ખૂબ જહેમત લીધી

હતી. આજુબાજુના ભક્તોને બળદ-ગાડાં, સાધન-સામગ્રી સહિત તેડાવ્યા, સૌને તળાવની માટી ખોદી, ઊંચો પાળો કરવા સૂચના આપી. બે-અઢી મહિના સુધી સતત પરિશ્રમ કરાવીને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે તળાવ તૈયાર કરી દીધું. પરિણામે ગામની પનિહારીઓ દૂર-દૂર ખેતકૂવેથી જળ લેવા જતી, તે કષ્ટ દૂર થયું. પરંતુ આ જળના સ્ત્રોત સ્વચ્છ રહે તે માટે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે લોકમાનસને કેન્દ્રમાં રાખીને એક નવી પદ્ધતિ અપનાવી હતી. દરેક સ્થળે તળાવ ગળાઈ રહે અને પાણી નીકળે એટલે ભગવાન શ્રીહરિ ત્યાં યજ્ઞ કરીને વરુણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરતા. એટલું જ નહીં, જળાશયોમાં દેવતા સાક્ષાત્ બિરાજે છે - એમ કહીને શ્રીજમહારાજે પ્રજાજનોમાં પર્યાવરણીય તત્ત્વો પ્રત્યે આદર શીખવ્યો, જેથી ત્યાં કોઈને ગંદકી કરવાનો વિચાર જ ન આવે!

લોકો સવારે જાહેર જળાશયોમાં કે કૂવે સ્નાન કરવા જાય કે પાણી ભરવા જાય ત્યારે, સ્વચ્છતાની સમજ ન હોવાને કારણે, જળાશયોમાં અને જ્યાં ત્યાં દાતણ કરીને થુંકતા. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે એમ ન કરવા અંગે પણ સૌને જાગૃત કર્યા. શિક્ષાપત્રીમાં આદેશ આપતાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ કહે છે : "એક સ્થાને બેસીને દાતણ કરવું અને જીર્ણ દેવાલય, નદી-તળાવના આરા, માર્ગ, વાવેલું ખેતર, વૃક્ષની છાયા તથા

ફૂલવાડી-બગીચા એ આદિક સ્થાનકને વિષે મળમૂત્ર ન કરવું તથા થૂંકવું પણ નહીં."

જાહેર સ્થાનો કે જળાશયો પ્રત્યે જાગૃતિનો આવો પ્રયાસ કર્યા પછી પણ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ દેહતાપૂર્વક માનતા હતા કે દરેકે વ્યક્તિગત જીવનમાં પણ સ્વચ્છતાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ. તેથી ભગવાન શ્રીહરિએ શિક્ષાપત્રીમાં આદેશ આપીને શ્રી સ્વામિનારાયણીય સંપ્રદાયની પરંપરામાં એ સંસ્કારો ઉતાર્યા. એટલા સ્તર સુધી કે જળ કે ખાદ્ય સામગ્રીનો ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ગાળવા-ચાળવાની ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે શિક્ષાપત્રીમાં આજ્ઞા કરી દીધી.

જુદા જુદા સ્તરોએ સ્વચ્છતાની આલબેલ પોકારનારા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે 'સ્વચ્છતા'ની સેવાને સવિશેષ બિરદાવી છે. સ્વચ્છતાની સેવાને ભગવાન શ્રીહરિએ આધ્યાત્મિક અભિગમ આપ્યો છે. ભગવાન શ્રીહરિએ કથાપ્રસંગમાં સ્વચ્છતાની આવી વિનમ્ર સેવાને વાસનામુક્તિનું શ્રેષ્ઠ સાધન ગણાવ્યું છે. વિનમ્રતાપૂર્વક

આવી સેવા કરનારા ભક્તોને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પ્રસન્નતાથી નવાજ્યા પણ છે.

ઉકાખાયર ને તેમના પત્ની વહેલી સવારે ત્રણ વાગ્યે જાગીને ગઢડાની મુખ્ય બજાર વાળી-ઝૂડીને સાફ કરતાં. ઘેલાનો ઘાટ ચોખ્ખો કરતા, દાદાના આંગણે લીમડો હોઈ તેનાં પાંદડા ખર્ચાં કરે, તે નિરંતર સાફ કરતા. આથી ભગવાન શ્રીહરિની પ્રસન્નતા સતત તેમના પર વરસતી. ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના ૨૫માં વચનામૃતમાં ભગવાન શ્રીહરિએ ઉકાખાયરની સેવાને હૃદયથી બિરદાવીને તેમને અને તેમની સેવાને અમર કરી દીધાં છે. ભગવાન શ્રીહરિ કહે છે : “જેવું ઉકાખાયરને સંતની સેવા કર્યાનું વ્યસન પડ્યું છે તેવી રીતે ભગવાન તથા ભગવાનના સંત તેની સેવા કર્યાનું જેને વ્યસન પડે ને તે વિના એક ક્ષણ માત્ર પણ રહેવાય નહિ, તો એના અંતઃકરણની જે મલિન વાસના તે સર્વે નાશ પામી જાય છે.”

સત્સંગ-રત્ન કવીશ્વર દલપતરામના સુપુત્ર કવિવર ન્હાનાલાલ લખે છે : “સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયની જન સમુદાય, આ જગતની સમરંગી જનમેદનીના સંસાર સંઘમાં અનોખી ભાત પાડે છે. કારણ કે આ સંપ્રદાયના મંદિરો સ્વચ્છ, ઉત્સવો સ્વચ્છ, પૂજન-દર્શન સ્વચ્છ, કથા-કીર્તનો સ્વચ્છ, આચાર વ્યવહાર સ્વચ્છ વગેરે જોતા આ સંપ્રદાય એટલે સ્વચ્છતાનો સંપ્રદાય... એની ઉજળામણ જ અનોખી !”

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં જે આચારની ઉજળામણ, વિચારોની પવિત્રતા અને વ્યવહારની પ્રામાણિકતા જેવી જોવા મળે છે તેનો ક્યાંય જોટો જડે તેમ નથી.

પોતાના આશ્રિતો નિયમમાં વર્તે, તેમનામાં આચારશુદ્ધિ, આહારશુદ્ધિ, વિચારશુદ્ધિ, વ્યવહારશુદ્ધિ આવે અને સૌ

આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ માટેની કેડી કંડારે, તે માટે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સં. ૧૮૮૨ના વસંતપંચમીના શુભ દિવસે શિક્ષાપત્રીનો અદ્ભુત ગ્રંથ ભેટ ધર્યો. તેમાં શ્રુતિ-સ્મૃતિ અને અન્ય શાસ્ત્રોનો સાર સમાવી લીધો. ૨૧૨ શ્લોકોથી સોહતી આ બાહ્ય-આંતરશુદ્ધિની સંહિતા, ‘પાળશે તે અમારા આશ્રિત, ન પાળે તે સત્સંગથી બહાર’ એવી વાત પણ કરી.

જ્યારે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ રાજકોટમાં અંગ્રેજ ગવર્નર સર માલ્કમને મળ્યા અને શિક્ષાપત્રી ભેટ આપી ત્યારે સાનંદાશ્ચર્યથી માલ્કમ સાહેબે પૂછ્યું કે, ‘અમારાં શસ્ત્રો અને સિપાઈઓથી આ કાઠી પ્રજાને અમે સંભાળી નથી શક્યા, તો આપે એમને કેવી રીતે નિયમમાં રાખ્યા?’ ત્યારે ભગવાન શ્રીહરિએ કહ્યું કે, ‘એમને શસ્ત્ર નહિ, આ શિક્ષાપત્રીનું શાસ્ત્ર મળ્યું છે અને તેથી સૌ નિયમમાં વર્તે છે.’

ગાંધીવાદી ચિંતક શ્રી કિશોરલાલ મશરૂવાલા કહે છે : ‘નીચી જાતિઓને સુસંસ્કૃત કરવાની સ્વામિનારાયણની પદ્ધતિ જુદા પ્રકારની હતી. એમનો સુદારો ઉચ્ચ જાતિઓને હલકી જાતિઓ સાથે ભેળવી દઈને ઉચ્ચ જાતિમાં હલકા સંસ્કાર પાડવાનો ન હતો, પણ નીચ જાતિઓને ચઢાવી એમનામાં ઉચ્ચ જાતિના સંસ્કાર પાડવામાં સમાયો હતો. એટલે એમણે ઢેઢ, મોચી, સુથાર, કણખી અને મુસલમાન સુધ્ધાંને શુદ્ધ બ્રાહ્મણ જેવી રહેણી રહેતા શીખવી દીધું. મધ-માંસ ખાવું નહિ, ગાળ્યાં વિનાના દૂધ-જળ પીવાં નહિ, અરે ! ડુંગળી-લસણ અને હિંગ જેવી વસ્તુઓનો પણ ત્યાગ રાખવો - એ સ્વામિનારાયણીય સંસ્કારો હતા.’

(સહજાનંદ સ્વામી અથવા સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય , પ્ર. નવજીવન પ્રકાશન મંદિર - અમદાવાદ)
ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના વાત્સલ્યપ્રેમથી છાણીના હરિજનોનો સર્વાંગી વિકાસ કેવો થયો હતો ? ઈતિહાસ નોંધે છે કે હરિજનોના વાણી-વર્તન સવર્ણોથીય

“ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના આ ઐતિહાસિક કાર્યની નોંધ લેતાં ‘વૈષ્ણવ ધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઈતિહાસ’માં લેખક શ્રી દુગાશંકર કે. શાસ્ત્રી નોંધે છે કે, ‘તેઓએ ગુજરાત-કાઠિયાવાડની હલકી જાતિઓ પાસે મધમાંસનો ત્યાગ કરાવી, હિંસાનો પણ ત્યાગ કરાવી, નાહવા ધોવાનો આચાર શીખવી તેમનો ઉદ્ધાર કર્યો એ મોટું કામ કર્યું છે. ”

મુઢી ઊંચેરા ચઢિયાતાં સિદ્ધ થયા હતા. સને ૧૮૩૦ થી ૧૮૫૦ની વચ્ચેની આ વાત છે. છાણીના વણકર તેજાભાઈ વગેરેની વિરુદ્ધ વડોદરાના કેટલાક ભદ્ર લોકોએ સ્થાનિક ન્યાયાલયમાં ફરિયાદ નોંધાવી કે આ હરિજનો સ્વચ્છતાનું કામ બરાબર બજાવતા નથી, તેમને રાજ્ય દ્વારા સોંપાયેલું સ્વચ્છતાનું કામ કરવા તેઓ આવતા જ નથી. તેજાભાઈને હાજર થવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો. તેજાભાઈ અને અન્ય હરિજનો હાજર થયા. અમલદાર બ્રાહ્મણ હતા. તેમણે પૂછ્યું : ‘તમે કેમ સ્વચ્છતા કરવા જતા નથી?’ તેજાભાઈએ નમ્રતાથી પણ મક્કમતાપૂર્વક જવાબ આપ્યો : ‘સાહેબ ! અમે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના સત્સંગી છીએ એટલે જૂદું કદી નહીં બોલીએ. અમારા ભગવાનનો આદેશ છે કે નિત્ય બ્રાહ્મમુદૂર્તે જાગવું, એટલે અમે વહેલી પ્રભાતે જાગીને, નાહી-ધોઈને પવિત્ર થઈને ધ્યાન-પૂજાપાઠ કરીએ. અને પૂજાપાઠ કરીને અમે સૂચોંદય

પહેલા તો ત્યાં સ્વચ્છતા માટેનું કામ બજાવવા પહોંચી જઈએ છીએ ! એ જાગે એ પહેલા તો અમે અમારું કામ બજાવીને ફરી ઘરે જઈને પવિત્ર થઈને ભગવાનની ભક્તિ કરીએ છીએ. તેઓ મોડા ઊઠે છે પરિણામે અમે એમને ક્યારેય ત્યાં હાજર દેખાયા નથી!’

સાવ ક્ષુદ્ર ગણાતા લોકો, શુદ્ધ બ્રાહ્મણતુલ્ય આટલું પવિત્ર અને આટલું શુદ્ધ, આચારપૂત, ભક્તિપૂત જીવન જીવતા હશે - એ બ્રાહ્મણ અમલદારની કલ્પના બહારની વાત હતી. બ્રાહ્મણ અમલદાર હરિજનોની નમ્રતા, પવિત્રતા, કર્તવ્યનિષ્ઠાથી ખૂબ પ્રભાવિત થયો.

એવામાં બીજી ઘટના બની. એ સ્થાનિક અમલદારના પરિવારમાં એક લગ્ન પ્રસંગ હતો. પણ અચાનક કોઈકના મૃત્યુનો પ્રસંગ બની જતાં લગ્ન મોકૂફ રાખવા પડ્યાં. આથી બનાવેલી રસોઈ પડી રહી. અમલદારે તેજાભાઈને એ રસોઈ લઈ જવા કહ્યું. પરંતુ ત્યારે તેજાભાઈએ કહ્યું : ‘ક્ષમા કરજો, આપની રસોઈ અમને ન ખપે !’ એ ઉચ્ચકુળના બ્રાહ્મણ અમલદારને વીજળીના શોક જેવો આંચકો લાગ્યો. એક સાવ ઊતરતી જ્ઞાતિનો સાવ સામાન્ય માણસ કઈ હેસિયતથી એક ઉચ્ચ બ્રાહ્મણ કુળના ઉચ્ચ કક્ષાના અમલદારને કહી રહ્યો હતો કે, ‘તમારી રસોઈ અમને ન ખપે !’

‘અરે ! તમે તો અમારી એટું ખાનારા, તમને અમારી રસોઈ શા માટે ન ખપે?’

અમલદારે સ્પષ્ટતા માંગી ત્યારે તેજાભાઈએ કહ્યું : ‘અમે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આપેલ શિક્ષાપત્રીના આદેશ મુજબ પાણી, દૂધ, લોટ વગેરે ગાળી-ચાળી પછી જ તેમાંથી રસોઈ બનાવીએ અને પછી ભગવાનને ધરીને જમીએ. તમારી બનાવેલી રસોઈમાં બધું અણગળ વપરાયું હોય, લસણ-ડુંગળી હોય અને તેમાં વળી એ ભગવાનને ધરાવ્યા વિનાનું બધું હોય, તેમાં સ્વચ્છતા-શુચિતા ન હોય, માટે અમારે એ રસોઈ ન ખપે!’

એ બ્રાહ્મણ અમલદાર નતમસ્તક બની ગયો.

‘આંતર-બાહ્ય સ્વચ્છતા રાખે પછી જ તેને ભગવાનની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાય છે’ આ સત્ય ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પોતાના આશ્રિતોમાં દેઢાવ્યું હતું. તેથી જ ૨૦૦ વર્ષ પહેલા સમાજમાં સ્વચ્છતાની છડી પોકારનાર ભગવાન શ્રીહરિના શ્રીચરણોમાં ભાવવંદના કરતાં ગુજરાતના મહાકવિવર શ્રી ન્હાનાલાલ દલપતરામ યથાર્થ લખે છે :- ‘શ્રીજીએ પ્રવર્તાવેલા ધર્મમાર્ગની લાક્ષણિકતા શી લેખાય ? એ ધર્મમાર્ગ છે આચાર સ્વચ્છતાનો, વિચાર સ્વચ્છતાનો, વિધિ સ્વચ્છતાનો, પૂજન સ્વચ્છતાનો, વ્યવહાર સ્વચ્છતાનો, અંતર સ્વચ્છતાનો, સર્વદેશીય અન્તર્બહિર સ્વચ્છતાનો એ ધર્મમાર્ગ. પંચવર્તમાન ધરાવીને સાંપ્રદાયિકોને આચારશુદ્ધ કીધા.

સૌરાષ્ટ્રના ઝાલાવાડમાં આવેલા લીમલી ગામના સગરામ વાઘરીને સ્વામિનારાયણનો સત્સંગ થયો અને એનું સમગ્ર જીવન સહુ કોઈને આશ્ચર્ય ઉપજાવતું રહ્યું. એક વખત સગરામ મુસાફરીએ જઈ રહ્યો હતો. તેને તરસ લાગી. રસ્તામાં નદીએ પાણી પીવા ગયો. એ જ વખતે શિયાણી ગામના શિવરામ વિપ્ર પણ પાણી પીવા માટે નદીએ આવ્યા હતા. શિવરામ વિપ્રે સીધું જ ખોબે ખોબે પાણી પી લીધું. અને સગરામે પોતાનો લોટો કાઢ્યો. લોટાને રેતીથી અજવાળ્યો. એના ઉપર ગરણું મૂકી ગાળેલું થોડું પાણી ભર્યું. એનાથી વળી લોટો વીંછળ્યો. પછી ફરીથી ગરણું મૂકી એમાં પાણી ગાળ્યું. અને ત્યારબાદ ભગવાનનું સ્મરણ કરી પાણી પીધું. શિવરામ ભદ્ર એક વાઘરીની આટલી શુચિતા જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. પોતે બ્રાહ્મણ હોવા છતાં જે શુચિતાનું પાલન કરી શકતા નહોતા, તે એક વાઘરી શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સંસ્કારથી ઉચ્ચ વર્ણનો બનીને પાળી રહ્યો હતો.

‘સ.ગુ. શ્રી કૃષ્ણચરણદાસજી સ્વામીનું જીવનચરિત્ર

અને ઉપદેશ' નામના પુસ્તકમાં સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલા તડ ગામના જેઠા કોળીની વાત પણ સંપ્રદાયમાં પ્રસિદ્ધ છે. જેઠો કોળી બ્રાહ્મણ જેવા આચાર રાખે. એક અમલદાર સીમ જોવા નીકળ્યા. છેટેથી કોઈને પૂછ્યું :

‘અલ્યા, આ કોનું સાંતી છે ?’ ત્યારે એક પટેલે કહ્યું : ‘કોળીનું છે.’ એ સમયે સુખી બેઠૂતોને ત્યાં બળદો હોય, પણ નિમ્ન વર્ણના એ ગરીબ લોકોને ત્યાં તો ક્યાંથી હોય ? આથી અમલદારે આશ્ચર્ય પામતા પૂછ્યું : ‘એ કોળી બળદ રાખે છે ?’ પટેલે કહ્યું : ‘એના જેવા બળદ આખા ગામમાં કોઈની પાસે નથી !’

અમલદારે જેઠા કોળી પાસે જઈને બધું પૂછ્યું. તેની નજર દૂર પડી : ‘ઓલ્યા બોરડીના ગળાયા નીચે શું છે ?’

જેઠો કહે : ‘પાણીની ભંભલી છે, તે ઉપર કાગડો બેસી ન જાય એટલા માટે પાલેઠાં માથે રાખ્યું છે.’

‘લોટો કેમ છેટે રાખ્યો છે ?’

જેઠો કહે : ‘દિશાએ જવું હોય તો પાણી લેવું જોઈએ ને ! ને પાણી પીવાનો લોટો જુદો છે !’

જેઠા કોળીની સ્વચ્છતા-શુચિતાની વાત સાંભળી અમલદાર દંગ થઈ ગયો.

પટેલે જેઠાની તારીફ કરતા કહ્યું : ‘સાહેબ ! આ ગામમાં આ એકલો જેઠો જ એવો છે કે જે એકાદશી પાળે છે ને અન્નવસ્ત્ર ને આબરુ એના જેવા કોઈને નથી. તે દર દશમીને દિવસે ઊના મંદિરે જાય, ત્યાં એકાદશીનો ઉપવાસ કરે ને ભજન કરે, બારસે પારણાં કરી ઘરે આવે એવો એને નિયમ છે. સવારે નિત્ય ઊઠીને નાહીને પૂજાપાઠ કરે અને તિલક-ચાંદલો કરે ને ઊજળાં લૂગડાં પહેરે.’

સમાજની દૃષ્ટિએ નિમ્નકોટિના લીમલી ગામના સગરામ વાઘરી, જૂનાગઢના ગોવા ભંગી, છાણીના તેજા ભગત, નારણદાસ વગેરે જેવા અનેક હરિભક્તોમાં બ્રાહ્મણને પણ શરમાવે એવી નૈતિકતા, નિત્યધર્મ અને

જ્ઞાનની સરવાણીઓ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે વહેતી કરી હતી.

પેઢીઓની પેઢીઓથી નર્ક જેવી પરિસ્થિતિમાં સબડતી રહેતી એ સામાન્ય પ્રજાની આટલી ઉચ્ચ કક્ષાની આચાર-વિચારશુદ્ધિ કરવામાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે કેટલો પુરુષાર્થ કરવો પડ્યો હશે એની કલ્પના કરવી અશક્ય છે.

બધા જ ધર્મોમાં બાહ્ય-આંતરશુદ્ધિ પર ખૂબજ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. જેમ અધ્યાત્મક્ષેત્રે આંતરશુદ્ધિ અત્યંત અપેક્ષિત છે તેમજ વ્યવહારિક જીવનમાં બાહ્યશુદ્ધિ અતિ આવશ્યક છે.

અધ્યાત્મ તથા સામાન્ય જીવનની શુદ્ધિ પ્રબોધતા મનુસ્મૃતિમાં અદ્ભુત વર્ણન કર્યું છે : ‘દૃષ્ટિપૂતં ન્યસેત્ પાદમ્ વસ્ત્રપૂતં પિબેજ્જલમ્ । સત્યપૂતાં વદેત્ વ્રાચમ્ મનઃપૂતં સમાચરેત્ ॥’ - મનુ રાજાએ આ શ્લોકમાં દૃષ્ટિશુદ્ધિ, પાણીની શુદ્ધિ, વાણીની શુદ્ધિ અને અંતે મનઃશુદ્ધિની કેટલી સુંદર હૃદયંગમ મંજુલ મીમાંસા કરી છે. બધા જ ક્ષેત્રે પછી તે ભલે ભૌતિક હોય કે આધ્યાત્મિક પણ સ્વચ્છતા આધારશિલા સમાન છે.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પોતાના જીવનકાળ દરમ્યાન સમાજમાં રહેલી અનેક અશુદ્ધિઓ તથા ધર્મમાં રહેલી અનેક અશુદ્ધિઓને દૂર કરી. બાહ્ય-આંતર પરિશુદ્ધિનો પ્રશંસનીય પ્રયાસ કર્યો છે અને તેમના આશ્રિતો સાંતો-ભક્તોને આંતર-બાહ્ય શુદ્ધ અને ચારિત્ર્યશીલ બનાવ્યા છે. ભગવાન શ્રીહરિ બાહ્યશુદ્ધિના પણ કેટલા આગ્રહી હતા તે શિક્ષાપત્રીના કેટલાક શ્લોકોથી દૃષ્ટિગત થાય છે.

જેમ કે - ‘અગાલિતં ન પાતવ્યં પાનીયં ચ પયસ્તથા । સ્નાનાદિ નૈવ કર્તવ્યં સૂક્ષ્મજન્તુમયામ્ભસા ॥૩૦૧॥’ - અને ગાળ્યા વિનાનું જે જળ તથા દૂધ, તે ન પીવું; અને જે જળને વિશે ઝીણા જીવ ઘણાક હોય, તે જળે કરીને સ્નાનાદિક ક્રિયા ન કરવી.

“ સત્સંગ-રત્ન કવીશ્વર દલપતરામના સુપુત્ર કવિવર જ્ઞાનાલાલ લખે છે :
 “સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયની જન સમુદાય, આ જગતની સમરંગી જનમેદનીના સંસાર સંઘમાં અનોખી ભાત પાડે છે. કારણ કે આ સંપ્રદાયના મંદિરો સ્વચ્છ, ઉત્સવો સ્વચ્છ, પૂજન-દર્શન સ્વચ્છ, કથા- કીર્તનો સ્વચ્છ, આચાર વ્યવહાર સ્વચ્છ વગેરે જોતા આ સંપ્રદાય એટલે સ્વચ્છતાનો સંપ્રદાય... એની ઉજળામણ જ અનોખી !... ”

સમાજની દૃષ્ટિએ નિમ્નકોટિના લીમલી ગામના સગરામ વાઘરી, જૂનાગઢના ગોવા ભંગી, છાણીના તેજા ભગત, નારણદાસ વગેરે જેવા અનેક હરિભક્તોમાં બ્રાહ્મણને પણ શરમાવે એવી નૈતિકતા, નિત્યધર્મ અને જ્ઞાનની સરવાણીઓ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે વહેતી કરી હતી.

આજે વિજ્ઞાને એ સિદ્ધ કર્યું છે કે બધા જ રોગો જળજન્ય છે અર્થાત્ પાણીથી જ બધા રોગો થાય છે. એક સર્વે અનુસાર ૮૦% બીમારીઓ દૂષિત પાણી પીવાથી થાય છે. વિશ્વમાં ૫ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકોના થતાં મૃત્યુનું સૌથી વધુ કારણ ડાયરિયા છે. જે એક પાણીજન્ય બીમારી છે. દર વર્ષે ૧૫ લાખ બાળકોનો ભોગ લેતો ડાયરિયાની બીમારી એઈડ્ઝ અને કેન્સર કરતા વધુ ખતરનાક છે. દર વર્ષે વિશ્વમાં ૩૫ લાખથી પણ વધુ લોકો પાણીજન્ય બીમારી કમળો, કોલેરા, ડાયરિયાથી મરે છે. હોસ્પિટલમાં જોવા મળતાં ૧૦ દર્દીઓમાંના આઠની બીમારીનું કારણ દૂષિત પાણી છે. ભારતમાં પણ બાળમરણનો આંકડો ઊંચો છે તેના માટે અસ્વચ્છ પાણી જવાબદાર છે. વિશ્વમાં ૧૭ સેકન્ડે એક બાળકનું ડાયરિયા થવાથી મૃત્યુ થાય છે. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ કેટલા મહાન વૈજ્ઞાનિક અને પ્રેક્ટિકલ હતા કે તેઓએ બે શતાબ્દી પૂર્વે પોતાના આશ્રિતોને પાણીની શુદ્ધિ અંગે ધ્યાન દોરતાં કહ્યું છે કે, ‘મારા આશ્રિતોએ પાણી તથા દૂધ ગાળીને જ પીવું તથા ગાળેલા પાણીથી જ સ્નાન કરવું.’ તે સમયમાં કોઈ ફીલ્ટરની શોધ નહોતી થઈ પણ દીર્ઘદૃષ્ટિ કરુણામૂર્તિ ભગવાન શ્રીહરિ શુદ્ધિની કેટલી સુંદર શિક્ષા સમજાવે છે.

જ્યાં ત્યાં થૂંકવાથી તથા મળ-મૂત્રનાં ઉત્સર્જન (ત્યાગ)થી રોગ ચાળો ફેલાય છે એ સહુ કોઈ જાણે-સમજે છે. આજે સરકાર તથા આરોગ્ય ક્ષેત્રે નિષ્ણાતો પણ કહે છે કે, ખુલ્લામાં મળ-મૂત્ર ક્રિયા કરવાથી અને પાન તથા ગુટખાના થૂંકની પિચકારીથી અનેક રોગો ફેલાય છે. આજથી ૨૦૦ વર્ષ પહેલા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ શિક્ષાપત્રી શ્લોક ૩૨માં આ સંદર્ભે કેટલું સુંદર ધ્યાન દોરતાં કહે છે : ‘સ્થાનેષુ લોકજ્ઞાસ્ત્રાભ્યાં નિષિદ્ધેષુ કદાચન । મલમૂત્રોત્સર્જનં ચ ન કાર્યં સ્ત્રીવ્રનં તથા ॥’ - ‘લોક અને શાસ્ત્ર તેમણે મળમૂત્ર કરવાને અર્થે વજર્યા એવા સ્થાનક જે જીર્ણ દેવાલય તથા નદી-તળાવના આરા તથા માર્ગ તથા વાવેલું ખેતર તથા વૃક્ષની છાયા તથા ફૂલવાડી-બગીચા એ આદિક જે સ્થાનક તેમને વિષે ક્યારેય પણ મળમૂત્ર ન કરવું તથા

થૂંકવું પણ નહીં.’

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે બાહ્યશુદ્ધિની સાથે સાથે અંધશ્રદ્ધા, વ્યસન, વહેમ, યજ્ઞમાં થતી હિંસા, ધર્મના નામે ચાલતો ખુલ્લો અધર્મ, જ્ઞાનના ઓથે થતો ઉપાસનાનો ભંગ, ત્યાગ અને વૈરાગ્યના વેગથી થતું ભક્તિનું ખંડન, ભક્તિના નામે ચાલતો ભ્રષ્ટાચાર વગેરે ઘર કરી ગયેલી અશુદ્ધિનું પરિમાર્જન કરી વિશુદ્ધ વૈદિક સંપ્રદાય અને સમાજનું ઘસ્ટર કર્યું છે.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પશુતુલ્ય જીવન જીવતા કાઠી, કોળી વગેરે જેવી કરડી કોમોને માનવ જ નહિ પણ તેમના જીવન સ્ફટિક જેવા ધવલ દેદીપ્યમાન, દર્શનીય અને સંસ્મરણીય બનાવ્યા. ઉચ્ચકુલીન બ્રાહ્મણને શરમાવે તેવા અત્યંત અસ્પૃશ્ય અને ભંગી જેવી નીચ કોમમાં જન્મેલા લોકો પણ શ્રીજીમહારાજના આશ્રિત બની આદર્શ જીવન જીવતા હતા. જૂનાગઢનો ગોવો ભંગી સદ્ગુરુ સંતોના સેવા-સમાગમથી કેવું ઉન્નત ગૌરવપ્રદ જીવન જીવ્યો કે તેણે ઉચ્ચ નાગર બ્રાહ્મણને નિ:સંકોચપણે સંભળાવી જ દીધું કે ‘તમારી લસણ-ડુંગળીવાળી કઢી મને ન ખપે.’ કેટલી વિચિત્ર વિડંબના...!! લસણ-ડુંગળી મિશ્રિત કઢી આપનાર નાગર બ્રાહ્મણ છે જ્યારે લેનાર ભંગી જેવી અસત્ શૂદ્ર જ્ઞાતિમાં જન્મેલ ભગવાન શ્રીહરિનો ભક્ત છે. આ છે

જીવનશુદ્ધિનો ઉત્તમ અનુકરણીય આદર્શ!

ઓગણીસમી સદીમાં જ્યારે સમાજ અજ્ઞાન, અશુદ્ધિ અને અવિવેકના પ્રગાઢ અંધકારમાં નિદ્રાધીન હતો ત્યારે પરમકૃપાળુ ભગવાન શ્રીહરિએ તેમને ઢંઢોળીને જાગૃતિનો શંખ ફૂંક્યો અને સદાચાર, ધર્મ, શુદ્ધિ વગેરેનો રાજમાર્ગ ખુલ્લો મૂક્યો. જ્યારે તે સમયમાં સમાજ સ્નાન કરવાનું પણ નહોતો શીખ્યો, કુદરતી હાજતે જઈ પાણી પણ લેતા આવડતું નહોતું એવા સમયે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે અને સંતોએ વ્યક્તિ-વ્યક્તિએ, ગામડે-ગામડે, નેહડે-નેહડે, નગરે-નગરે જઈ જીવન શુદ્ધિના પાઠ શીખવ્યા. નિત્ય પ્રાત: સમયે સ્નાન કરવું, શૌચક્રિયા બાદ પાણી લેવું, વ્યસનો છોડવવા વગેરે સદ્બોધ દ્વારા એક અલૌકિક ક્રાંતિકારી કાર્યોની વણથંભી હારમાળા સર્જી.

ભગવાન શ્રીહરિએ કેવળ સુક્રિયાણી મુક્તિની જ વાતો

નથી કરી પણ સમાજશુદ્ધિને માટે પણ અમૂલ્ય યોગદાન આપ્યું છે. પોતે જીવન જીવી અને અન્યને તેવું જીવન જીવવા પ્રેરણા આપી છે.

હિન્દુધર્મમાં અતિ લાંછનીય અને ગર્હિત (નિંદિત) સતીપ્રથા તથા બાળકીને દૂધપીતી કરવી વગેરે કુરિવાજોને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સમૂળ ઉખેડી ફેંકી દીધા. હોળી, ધૂળેટીના પર્વોમાં બેફામ બોલાતી ગાળોને બંધ કરાવી ભારતીય પાવન પર્વોમાં પવિત્રતાનો સમાજને બોધપાઠ શીખવ્યો. લગ્નોમાં ગવતા ફટાણા (ભિભત્સ ગીતો) બંધ કરાવી નંદસંતો દ્વારા ભક્તિપૂર્ણ કીર્તનપદોની રચના કરાવી હરિભક્તોને તે જ ગાવાની આજ્ઞા આપી. આ રીતે ભગવાન શ્રીહરિએ સમાજની વ્યવહારિક અને આધ્યાત્મિકતાની અનેક અશુદ્ધિઓ દૂર કરી સદાચારી જીવન જીવતો એક વિરાટ સમાજ ઊભો કર્યો. વિષય, વ્યસન અને વહેમમાં આર્કટ ગરકાવ થયેલ ગુજરાતની પ્રજાને સદાચાર અને સન્માર્ગે વાળી ભગવાન શ્રીહરિએ અવિસ્મરણીય નોંધપાત્ર ઉપકાર કરી સમગ્ર ગુજરાતને કૃતજ્ઞ બનાવ્યો છે. તેમના આવા સદાચારમૂલક, પરિશુદ્ધ કાર્યોની તત્કાલીન તથા ઉત્તરકાલીન મહાનુભાવોએ મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરી છે તેની કેટલીક ઝલક અત્રે પ્રસ્તુત છે :

“હિન્દુસ્તાનમાં ઘણા ધર્મો છે પણ સ્વામિનારાયણ ધર્મ પ્રશંસનીય, શુદ્ધ અને આકર્ષક છે. મને આ ધર્મ વિષે ઘણું માન છે.” - રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજી

ટૂંકમાં એમ કહેવું હોય તો કહી શકાય કે પશુ તુલ્ય જીવન જીવતી પ્રજાને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે તથા સંતોએ પ્રથમ તો માણસ બનાવ્યા. માણસાઈ શીખવી ત્યાર પછી મુમુક્ષુતા શીખવી, અને ત્યારબાદ મુક્તદશા અને મોક્ષની રીત શીખવી.

“આ ધર્મ એટલે કેવળ આધ્યાત્મિકતા પૂરતો મર્યાદિત નથી પણ ભૌતિક જીવનને પણ સાંકળી લેતો સંસારીઓનો વ્યવહારિક ધર્મ છે.” - ઈશ્વર પેટલીકર

‘આચાર શુદ્ધિ વિચારશુદ્ધિની જનની છે.’ અર્થાત્ બાહ્ય વ્યવહારિક જીવન શુદ્ધ હોય તો જ આંતરશુદ્ધિની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે એ કેવળ પૂર્વશરત નથી પણ અન્યોન્યાશ્રિત અભિન્ન અંગ સમાન છે. ઘણા કેવળ નિરસ તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો કરતા હોય છે પણ વર્તન-વાણીનો સમન્વય સાધતા સેતુનો અભાવ વર્તે છે, અર્થાત્ બોલવું જુદું, કરવું જુદું જેવો ભાસ ઘણાંયના જીવનમાં દેખાય છે.

સાંપ્રત સમયના સુપ્રસિદ્ધ ચિંતક અને જાણીતા સાહિત્યકાર શ્રી ચંદ્રવદન મહેતાની નોંધ આ સંદર્ભે ખૂબજ સુંદર અને અતિ ગૌરવપ્રદ છે : “છેવટે ગુજરાત, સહજાનંદજીને યાદ કરશે તે સંત તરીકે નહીં, ધર્માચાર્ય તરીકે નહીં, સાહિત્યપ્રેરક તરીકે નહીં.... પણ એમણે જનતામાંથી માંસ, દારુ, વ્યભિચાર, અસત્ય ને ચોરી - એ પાંચ મુખ્ય બદીઓ દૂર કરી તેને માટે, એમણે ગુજરાતના પશુ જેવા માણસોને માણસો બનાવ્યા તેટલા માટે. સહજાનંદ સ્વામી ન હોત તો આપણે ગુજરાતને ‘ગરવી’ કહીએ એવું ન હોત, ગુજરાતમાં જે સદાચાર છે તેને સ્થાને એ જોવું ન ગમે તેવું ગંદું હોત.

આજે જે ગુજરાતનું નામ સાંભળી આપણું હૈયું ઊછળે છે તેને બદલે સહજાનંદ સ્વામી ન હોત તો ગુજરાતનું નામ સાંભળતાં આપણને શરમના માર્યા નીચું જોવું પડત. એટલે આજે, ગુજરાતમાં જે સદાચાર છે, અહિંસા છે, ગુજરાત ગુણવંતું છે, તેમાં શ્રી સહજાનંદજીનો ફાળો જેવો તેવો ન કહેવાય.

ગુજરાતને અધમ દશામાંથી ઉગારનાર અને અણીને વખતે આવીને ગુજરાતનો ઉદ્ધાર કરનાર, અધમોદ્ધારક ને પતિતપાવન સહજાનંદજીને દરેક ગુજરાતીના વંદન છે. ગુજરાતનું તેજ ઝાંખું ન પડવા દેનાર, જ્યોતિર્ધર તરીકે શ્રી કનેયાલાલ મુનશી જેને ઓળખાવે છે એવા ગુજરાતના મહાપુરુષોમાં સહજાનંદજીનું સ્થાન પહેલી હરોળમાં જ છે.”

“ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે બાહ્યશુદ્ધિની સાથે સાથે અંધશ્રદ્ધા, વ્યસન, વહેમ, યજ્ઞમાં થતી હિંસા, ધર્મના નામે ચાલતો ખુલ્લો અધર્મ, જ્ઞાનના ઓથે થતો ઉપાસનાનો ભંગ, ત્યાગ અને વૈરાગ્યના વેગથી થતું ભક્તિનું ખંડન, ભક્તિના નામે ચાલતો ભ્રષ્ટાચાર વગેરે ઘર કરી ગયેલી અશુદ્ધિનું પરિમાર્જન કરી વિશુદ્ધ વૈદિક સંપ્રદાય અને સમાજનું ઘડતર કર્યું છે. ”

સાહિત્યકાર શ્રી ચંદ્રવદન મહેતાની નોંધ આ સંદર્ભે ખૂબજ સુંદર અને અતિ ગૌરવપ્રદ છે : “છેવટે ગુજરાત, સહજાનંદજીને યાદ કરશે તે સંત તરીકે નહીં, ધર્માચાર્ય તરીકે નહીં, સાહિત્યપ્રેરક તરીકે નહીં.... પણ એમણે જનતામાંથી માંસ, દારુ, વ્યભિચાર, અસત્ય ને ચોરી - એ પાંચ મુખ્ય બદીઓ દૂર કરી તેને માટે, એમણે ગુજરાતના પશુ જેવા માણસોને માણસો બનાવ્યા તેટલા માટે. સહજાનંદ સ્વામી ન હોત તો આપણે ગુજરાતને ‘ગરવી’ કહીએ એવું ન હોત, ગુજરાતમાં જે સદાચાર છે તેને સ્થાને એ જોવું ન ગમે તેવું ગંદું હોત.

ઓગણીસમી સદીના અંધકાર, આચ્છાદિત પૃથ્વીપટલ પર સહજાનંદ સૂરજે સદ્ધર્મ, સદાચાર, સ્વચ્છતા અને શિસ્તતાનાં પ્રકાશ કિરણો પ્રસારાવ્યાં અને પ્રજાને ઓજસ-તેજસ સંપન્ન કરી આત્યંતિક કલ્યાણના અધિકારી બનાવ્યા. જેમ પ્રારંભાયેલ વર્ષાઋતુના અતુલિત જલરાશિના ધસમસતા પ્રચંડ પ્રવાહથી ધરતીના મળ ધોવાય છે તેમજ કરુણારસ સિંચિત સહજાનંદ મેઘઘટાએ અનરાધાર નિર્નિમિત્ત વર્ષાને કળીમળને ધોઈ નાખ્યો. તેથી જ સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી અહોભાવ અભિવ્યક્ત કરતાં ઉચ્ચારે છે : ‘અષાઢી મેઘે આવી કર્યા રે, ઝાઝાં બીજાં ઝાકળ પુરુષોત્તમ. પૂર ચાલ્યાં તે પૃથવિયે રે; ધોયા ધરતીના મળ...પુરુષોત્તમ પ્રગટી રે.’ (પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૧૬/૫૫)

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના દીક્ષિત, શિક્ષિત તેમજ સદ્ગુરુ દેવાનંદ સ્વામીના કૃપાભાજન અને સ્વામીના જ અંતરના અનુગ્રહથી જેમનામાં કવિત્વકળા ખીલેલી એવા કવીશ્વર દલપતરામના સુપુત્ર પ્રસિદ્ધ લેખક શ્રી **જ્ઞાનાલાલની નોંધ** સમજવા જેવી છે : “શ્રીજીએ પ્રવર્તાવેલા ધર્મમાર્ગની **લાક્ષણિકતા** શી લેખાય ? એ ધર્મમાર્ગ છે આચાર સ્વચ્છતાનો, વિચાર સ્વચ્છતાનો, વિધિ સ્વચ્છતાનો, પૂજન સ્વચ્છતાનો, વ્યવહાર સ્વચ્છતાનો, અંતર સ્વચ્છતાનો, સર્વદેશીય અન્તર્બહિર સ્વચ્છતાનો એ ધર્મમાર્ગ છે અને એથી જસ્ટિસ રાનડે (ન્યાયમૂર્તિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે) શ્રીજીમહારાજને ‘**Last of the old Hindu reformer.**’ (અર્થાત્ **ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ મધ્યયુગીન હિંદુ ધર્મના છેલ્લા સુધારક** હતા) એમ કહેતા. ભાંગ, ગાંજો, તમાકુ તજાવી શ્રીજીએ ગૃહસ્થીના જીવન નિર્માદક કીધા. રંગેલા તુંબડા ફોડાવી શ્રીજીએ નિર્મોહી કીધા, બાઈ ભાઈનાં દર્શનદ્વાર નિરનિરાળાં સ્થપાવી શ્રીજીએ દેવમંદિરોને પવિત્ર કીધાં, પંચવર્તમાન ધરાવીને સાંપ્રદાયિકોને આચારશુદ્ધ કીધા, શિક્ષાપત્રી આપી વ્યવહારશુદ્ધ કીધા, વચનામૃત સંભળાવી જ્ઞાનશુદ્ધ કીધા, પ્રેમભક્તિ વર્ષાવી અંતરશુદ્ધ કીધા, પર્વો-ઉત્સવો-સમૈયા ઉજવાવી જનતામાં **ઉત્સાહ** ઉભરાવ્યો.

ભવ્ય મંદિરો, અહિંસાત્મક યજ્ઞો, વિશુદ્ધ પૂજાવિધાન, પારણાં-હિંડોળા-વસંતપંચમી, જન્માષ્ટમીના વૈષ્ણવી મહોત્સવો, જળઝીલણી અને રામનવમીના સમારંભો કરી જનતાને જગાડી. **પરિવ્રાજકની પેઠે ગામડે ગામડે ઘુમી જનતાને ઉમંગી કીધી**, ભાવ હિંડોલે હીંચકાવી. પ્રજાને ઉત્સાહ પાપ્યો. સંસારને સજીવન કીધો.

મહાપુરુષો સંસારને સંજીવની છાંટે છે. સ્વામિનારાયણે આપણા **ગુજરાતના** સંસારને સંજીવની છાંટી **સજીવન** કીધો હતો. સ્વામિનારાયણે શું કર્યું ? એ ઈતિહાસપ્રશ્નનો ઉત્તર એક જ સૂત્રમાં પૂછો તો એટલો જ છે કે **શ્રીભુમહારાજે ગુજરાતને સરચૂનીરથી ઘોઈ બ્રહ્મભીનો કીધો**. નવયુગના પ્રભાતના સ્વામિનારાયણ **પ્રભાતસૂર્ય** હતા.”

આદર્શતા અને વાસ્તવિકતા બંને વચ્ચે બહુ **મોટો તફાવત** રહેલો છે. આદર્શતા તો બહુધા વ્યક્તિને ગમતી હોય છે, પણ એ આદર્શતા જ્યારે વાસ્તવિક બને ત્યારે જ એક **આદર્શ વ્યક્તિત્વનું** નિર્માણ થાય છે. તેમ છતાં બહુધા વ્યક્તિઓના જીવનમાં આદર્શતાનો ખ્યાલ હોવા છતાં તે આદર્શતા વાસ્તવિક જીવનમાં આવતી નથી. કારણ કે તેના માટે પોતાનું ગમતું, રુચિ, અભિપ્રાયો અને માનીનતાને છોડીને વર્તવાનું થતું હોય છે જે બહુ જ ઓછાને સ્વીકાર્ય હોય છે જેથી મોટા ભાગે લોકોનું જીવન જ્યાં ત્યાં, જેમ તેમ પસાર થતું હોય છે.

આપણે સૌએ બાલ્યાવસ્થામાં ‘સ્વચ્છતા ત્યાં પ્રભુતા’, ‘ગંદકી રોગોનું મૂળ’ જેવાં કેટલાંક સૂત્રો (સ્લોગન્સ) વાંચ્યાં હશે અને કદાચ બોલ્યા પણ હોઈશું. સ્વચ્છતા એ આદર્શતાનો પાયાનો છતાં બહુ મોટો જરૂરી ગુણ છે. આદર્શ વ્યક્તિત્વની પ્રાથમિક મુલવણી સ્વચ્છતાના ગુણથી જ થાય છે. આવું જાણવા છતાં ‘સ્વચ્છતા’ સંપૂર્ણપણે આપણા વાસ્તવિક જીવનમાં દેહીભૂત થતી હોતી નથી. કારણ કે ‘સ્વચ્છતા’ એ જીવન જીવવા માટે કેટલો મહત્વનો ગુણ છે તે હજુ આપણે પૂર્ણપણે સમજ્યા નથી અને ક્યાંક સમજ્યા છીએ તો એ આદર્શતાને આપણી આળસવૃત્તિએ કરીને અથવા તો ચાલશેની ભાવનાએ કરીને જીવનમાં કેળવી શક્યા નથી. તેથી કોઈકે કહ્યું છે કે, ‘knowing is not enough, we must apply; Willing is not enough,

We must do.’ અર્થાત્ ‘માત્ર જાણકારી

હોવી તે પૂરતું નથી, તે પ્રમાણે અનુસરવું ફરજિયાત છે; માત્ર ઈચ્છા રાખવી એ પૂરતું નથી, આપણે એ પ્રમાણે કરવું ફરજિયાત છે.’

કોઈપણ મહાન વ્યક્તિ હોય કે મહાન રાષ્ટ્ર હોય પરંતુ તેના પાયામાં સ્વચ્છતા તો હોય, હોય ને હોય જ. સ્વચ્છતાનો અર્થ માત્ર ગંદાને ચોખ્ખું કરવું એ પૂરતો સીમિત નથી. ચોકસાઈપૂર્વક નિયમાનુસાર સફાઈ કરવી તેને સ્વચ્છતા કહેવાય. જીવનમાં સુખી રહેવા માટે આંતર અને બાહ્ય બંને શુદ્ધિ (સ્વચ્છતા) જરૂરી છે. શ્રીજીમહારાજે પણ પોતાના આશ્રિત સત્સંગીમાત્રને બાહ્ય સ્વચ્છતા અને આંતર સ્વચ્છતા બંને શીખવી છે. શૌચ પછી હાથ ધોવા, દાતણ, સ્નાનાદિક ક્રિયા કરી પછી જ પૂજા આદિક ક્રિયા કરવી - આવી દેહની બાહ્ય શુદ્ધિ એ સ્વચ્છતા છે. તેની સાથે શ્રીજીમહારાજે કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, ઈર્ષ્યા, રાગ-દ્વેષ, મત્સર, નિંદા, કૂથલી આદિક મનોવિકારરૂપી મલિનતા ન હોય તેને ખરા અર્થમાં આંતર પવિત્રતા (આંતર સ્વચ્છતા) કહી છે. શ્રીજીમહારાજે જીવનકાળ દરમિયાન આ બંને દેહ કરાવવા માટેના વારંવાર પ્રયત્નો કર્યા હતા.

આંતર સ્વચ્છતા (પવિત્રતા) એ ઉચ્ચ આધ્યાત્મિકતા તરફનું સાચું પ્રયાણ છે. પરંતુ તે પૂર્વે બાહ્ય સ્વચ્છતા કેળવવી એ ફરજિયાત છે. ‘જેને બહારની ગંદકી નહિ ગમે તેને જ અંદરની ગંદકી નહિ ગમે.’ એટલે કે, મનોવિકારરૂપી ગંદકીથી રહિત થવા માટે પણ બાહ્ય સ્વચ્છતાનું અંગ કેળવવું અતિ આવશ્યક છે. અત્યાર સુધીના ઈતિહાસમાં આધ્યાત્મિક માર્ગમાં કે વ્યવહારિક માર્ગમાં જે જે મહાન બન્યા છે તે બધામાં ‘સ્વચ્છતા’નો પ્રાથમિક ગુણ દેહ થયેલો જોવા મળે છે.

એટલું જ નહિ, સર્વોપરી, ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ જ્યારે નીલકંઠવર્ણી સ્વરૂપે લોજપુરમાં સદ્ગુરુ રામાનંદ સ્વામીના આશ્રમમાં પધાર્યા ત્યારે પોતે પુરુષોત્તમનારાયણ સર્વના સ્વામી હોવા છતાં સેવકભાવે વર્ત્યા. સવારમાં વહેલા ઊઠી આખા આશ્રમની સ્વચ્છતા એકલે હાથે કરતા. ઢોરનું ઘાણ-વાસીદું ભરી ચોખ્ખું કરતા. તેના દ્વારા એ શીખવા મળે છે કે આપણે જ્યાં રહેતા

હોઈએ તે ઘર, પ્રાંગણ બધું નિયમિતપણે સ્વચ્છ કરવું જ જોઈએ.

ભગવાન શ્રીહરિ પણ આંતર સ્વચ્છતા કરાવવાના ઉપાય રૂપે બાહ્ય સ્વચ્છતા જ આપતા. જેનું શ્રોષ્ટ ઉદાહરણ એટલે ઉકાખાયર - સંપ્રદાયનું ઉત્તમ પાત્ર. ઉકાખાયરે શ્રીજીમહારાજ પાસે ભર સભામાં નિર્વાસનિક થવાનો ઉપાય માંગ્યો ત્યારે શ્રીજીમહારાજે તેમને ત્રણ ઉપાય કહ્યા જેમાં ત્રીજો ઉપાય ‘સેવા કરવાનું અંગ પાડજો.’ આ સેવામાં પણ તેમને સ્વચ્છતાની અર્થાત્ ચોક વાળવાની સેવા જ આપી. એટલું જ નહિ, પણ તેમના દ્વારા પૂર્ણપણે સ્વચ્છતા થઈ કે નહિ તેનો આગ્રહ પણ પોતે રાખતા, કહેતાં પોતે સ્વચ્છતાનું નિરીક્ષણ પણ કરતા.

શ્રીજીમહારાજે પોતાની હયાતીમાં મોટાં-મોટાં શિખરબદ્ધ છ મંદિરો બંધાવ્યાં અને સાથે સાથે તેની સ્વચ્છતાનો પ્રબંધ કરાવ્યો. સવારે ૬:૦૦ વાગ્યે ઠાકોરજીની મંગળા આરતી થાય તે પહેલાં મંદિર સ્વચ્છ થઈ જાય. શ્રીજીમહારાજે બાંધેલી આ પ્રણાલિકા મુજબ આજે પણ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનાં મંદિરોમાં મંગળા આરતી પહેલાં સ્વચ્છતા થઈ ગઈ હોય છે. અને જૂનાગઢ મંદિરના મહંતપદે સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ૪૦૦ સંતોના ગુરુ હોવા છતાં ૭૫ વર્ષની ઉંમરે પણ રોજ સવારે જૂનાગઢ મંદિરનો ચોક વાળતા તે આપણને સૌને શીખવે છે કે ગમે તેવા સત્તાએ કરીને મોટા હોઈએ કે ઉંમરે કરીને મોટા હોઈએ તોપણ આપણા જીવનમાં સ્વચ્છતાનો ગુણ તો જોઈએ જ. આ ગુણ ન હોય તો સદ્ગુરુ થયો હોય તોય શોભે નહીં. વળી, સ્વચ્છતાની સેવા કરવામાં કોઈ પ્રકારની નાનપ ન અનુભવવી.

ભારત દેશના રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજી કે જેઓ પણ સ્વચ્છતાના આગ્રહી હતા તેનું દર્શન કરાવતા એક બે પ્રસંગો નિહાળીએ :

ગાંધીજી દેશની સ્વાતંત્ર્યતાની ચળવળના નેતા હોવા છતાંય નિયમિતપણે આશ્રમની સ્વચ્છતા જાતે જ કરતા. કોઈપણ વ્યક્તિમાં સ્વચ્છતાનો ગુણ પ્રારંભમાં જ હોવો જોઈએ એવું તેઓ માનતા. એક વખત બે યુવકો દેશની સ્વાતંત્ર્યતાની ચળવળમાં ભાગ લેવા માટે આશ્રમમાં આવ્યા. તેમણે ગાંધીજીને મળી સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામની કાંઈ સેવા સોંપવા કહ્યું. ગાંધીજીએ કહ્યું : “આજે તમે થાક્યા-

“

આંતર સ્વચ્છતા (પવિત્રતા) એ ઉચ્ચ આધ્યાત્મિકતા તરફનું સાચું પ્રયાણ છે. પરંતુ તે પૂર્વે બાહ્ય સ્વચ્છતા કેળવવી એ ફરજિયાત છે. ‘જેને બહારની ગંદકી નહિ ગમે તેને જ અંદરની ગંદકી નહિ ગમે.’ એટલે કે, મનોવિકારરૂપી ગંદકીથી રહિત થવા માટે પણ બાહ્ય સ્વચ્છતાનું અંગ કેળવવું અતિ આવશ્યક છે.

”

પાક્યા છો માટે જમાડીને સૂઈ જાવ, કાલે સેવા આપીશ.”

બીજા દિવસે ગાંધીજી સવારમાં ઝાડું લઈ આશ્રમની સ્વચ્છતા કરતા હતા ત્યાં આ યુવકો આવ્યા. ગાંધીજીએ કહ્યું : “લો આ ઝાડું. આજથી આશ્રમની સ્વચ્છતાની સેવા તમારે બંનેએ કરવાની છે.” પેલા બંને યુવકો તો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા અને દલીલ કરતાં કહ્યું : “બાપુ ! અમે સ્વાનંત્ર્ય-સંગ્રામની સેવા કરવા આવ્યા છીએ, નહિ કે સ્વચ્છતાની !” ગાંધીજીએ તરત જ તેમને ઉદેશીને કહ્યું : “જે એક સામાન્ય સફાઈનું કામ નથી કરી શકતા તેની પાસે હું દેશસેવાની અપેક્ષા કઈ રીતે રાખી શકું ?” આવી રીતે ગાંધીજી કોઈપણ સેવામાં આવે ત્યારે પહેલા સ્વચ્છતાના ગુણને જ પ્રાધાન્ય આપતા.

સફાઈ એટલે,

સ = સર્વને

ફા = ફાયદાકારક

ઈ = ઈલાજ

Being a cleaning lover is not enough for taking a pleasure of cleanliness. We must become a cleaners. - સફાઈ પ્રેમી હોવાને કારણે સ્વચ્છતાનો આનંદ લેવા માટે પૂરતું નથી, પણ આપણે સ્વચ્છ બનવું જ જોઈએ.

આપણા રોજબરોજના જીવનમાં આપણે ક્યાં ક્યાં સ્વચ્છતા રાખવાની જરૂર છે તે આવો નિહાળીએ આ લેખમાળા દ્વારા.

સફાઈથી (સ્વચ્છતાથી) કોઈને નુકસાન થતું નથી. સર્વદા બધાને ફાયદો જ થતો હોય છે. તો શા માટે સ્વચ્છતા માટે જાગૃત ન બનવું? આ માટે આપણા જીવનમાં સ્વચ્છતા ક્યાં ક્યાં જરૂરી છે?

સ્વજીવનમાં :

‘Everyone must be his own scavengers’ અર્થાત્ ‘દરેક વ્યક્તિ પોતે જ પોતાની સ્વચ્છતા કરનાર છે.’ ‘પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા’ એ ન્યાયે જો આપણે તંદુરસ્ત રહેવું હોય તો આપણા સ્વજીવનની

સ્વચ્છતા કેળવવાનું અચૂક શીખીએ. તેમાં આપણી દૈહિક આંખ, કાન, નાક, વાળની સ્વચ્છતા નિયમિત કરીએ. સાથે સાથે આપણાં કપડાં, વસ્તુ, ટેબલ, કબાટની પણ યોગ્ય સ્વચ્છતા રાખવી. મેલાં-ઘેલાં ગંદાં કપડાં નહિ પણ સ્વચ્છ-વ્યવસ્થિત કપડાં પહેરીએ. આપણા દેહની અને સ્વવપરાશની તમામ વસ્તુ, જગ્યાની સ્વચ્છતા આપણે જ રાખવી જોઈએ.

ઘરમાં :

સ્વચ્છ અને સુઘડ ઘર તન-મનને શાંતિ આપે છે. સ્વચ્છ ઘરમાં જ ભગવાન બિરાજે છે. કોઈના ઘરમાં વસ્તુઓ અસ્તવ્યસ્ત પડેલી હોય, રૂમ-રસોડું, પલંગ-સોફા ગંદાં, મેલાં-ઘેલાં હોય, ઠાકોરજીનું સિંહાસન અસ્વચ્છ હોય તો તે ઘરના સભ્યોનું સ્વચ્છતાનું મૂલ્ય અંકાઈ જાય કે પરિવારના સભ્યોમાં કેટલી સ્વચ્છતા હશે ! જો એક મહેમાન આપણા ઘરે આવવાના હોય તોય બધું ચોખ્ખું કરી દઈએ છીએ તો અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ અખંડ આપણા ઘરમાં બિરાજે છે તો હંમેશાં આપણું ઘર સ્વચ્છ રાખવું.” ઘરમાં રૂમ, કબાટ, ફર્નિચર, રસોડું, પાણિયારું, સંડાસ-બાથરૂમ કે ગાર્ડન હોય પણ બધું ‘neat and clean’ (સુઘડ અને સ્વચ્છ) રાખવું. એટલું જ નહિ, ઘરની આસપાસ ક્યાંય કચરો ન નાખવો કે ગંદા પાણીના ખાડા ન ભરાવા દેવા.

મંદિરમાં :

મંદિર એ આંતર-બાહ્ય પવિત્રતાનું સ્થાન છે જ્યાંથી આપણે સુખ અને શાંતિનો અનુભવ કરવાનો છે; તો તેની સ્વચ્છતા જાળવવી તે આપણા સૌની પવિત્ર ફરજ છે. એટલું જ નહિ, મંદિરની સ્વચ્છતા કરવાથી ભગવાન શ્રીહરિ અને સંતો-ભક્તોનો વિશેષ રાજીપો થાય અને આપણા અંતઃકરણની અનંતકાળની મલિન વાસના પણ ટળી જાય.

કેટલીક વાર આપણી પડી ગયેલી ટેવ-કુટેવોને કારણે મંદિરમાં પણ કેટલીક અશિસ્ત થઈ જતી હોય છે. ગમે ત્યાં કાગળના ટુકડા, ફૂડપેકેટની કોથળીઓ કે અન્ય કચરો ફેંકતા સંકોચ નથી થતો. ગાર્ડનમાં કે અન્યત્ર ગમે ત્યાં બેઠા હોઈએ

અને ત્યાંથી ઊભા થઈએ તો ડસ્ટબિન હોવા છતાં જ્યાં ત્યાં કચરો મૂકતા હોઈએ છીએ. પ્રસાદી જમાડ્યા પછી ખાલી ડિશ-પડિયા કચરાપેટીમાં ન નાંખતાં ગમે ત્યાં નાખી દેતા હોઈએ છીએ. માટે કેટલીક આપસૂઝ કેળવી આપણી રીત-રસમને બદલી મંદિર સ્વચ્છ રાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કોઈ સારી કંપનીમાં કે ધનાઢ્યના ઘરે ગયા હોઈએ તો કોઈના કહ્યા વગર સ્વયંશિસ્ત જાળવીએ છીએ તો અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના અધિપતિ ભગવાન શ્રીહરિનાં દર્શને મંદિરમાં આવ્યા હોઈએ તો કેટલી સ્વયં સ્વચ્છતા જાળવવી જોઈએ ? આ વિષે ઊંડું મનન કરી આપણા જીવનમાં ઘટતા સુધારા કરી ભગવાન શ્રીહરિ અને સંતો-ભક્તોને રાજી કરીએ.

જાહેર સ્થળોએ :

આપણે ઘરની બહાર નીકળ્યા પછી તો જાહેર રસ્તા-ફૂટપાથ, બસસ્ટેશન, રેલ્વેસ્ટેશન, એરપોર્ટ, સરકારી મકાનો, ફરવાલાયક ઐતિહાસિક સ્થળો, સ્કૂલ-કોલેજો, દરિયાકિનારા, નદી-તળાવના આરા જેવાં અનેક જાહેર સ્થળોનો અવારનવાર ઉપયોગ કરીએ છીએ. પરંતુ ‘જે સૌનું એ કોઈનું નહીં’ એ ન્યાયે આ જાહેર સ્થળો સૌનાં છે એવું માનીએ છીએ પણ તેની સ્વચ્છતા રાખવાની જવાબદારી મારી નથી એવું કહી છટકી જઈએ છીએ. ઊલટાનું આવા જાહેર સ્થળોએ સ્વચ્છતા કેળવવાના પ્રયાસમાં મદદરૂપ થવાને બદલે ક્યાંક આપણી કેટલીક અશિસ્તથી ગંદકી કરતા હોઈએ છીએ.

સ્વચ્છતા એ એક સાંસ્કૃતિક ખાસિયત છે. તેનું કોઈ પણ સંસ્કૃતિની ઉત્કૃષ્ટતામાં ઊંચું મૂલ્ય રહેલું છે. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં સ્વચ્છતાનું મૂલ્ય તો સમાયેલું છે પરંતુ માત્ર વ્યક્તિગત સ્વચ્છતાનું. જ્યારે પશ્ચિમી સંસ્કૃતિમાં વ્યક્તિગત સ્વચ્છતા કરતાં જાહેર સ્વચ્છતાને વધુ પ્રાધાન્ય અપાયું છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ મુજબ આપણે રોજ નાહીએ છીએ, રોજ કપડાં બદલીએ છીએ, દરરોજ કપડાં ધોઈએ છીએ, રોજ ઘર સ્વચ્છ કરીએ છીએ, શૌચવિધિ પછી હાથ ધોઈ સ્નાન કરીએ છીએ. જ્યારે પશ્ચિમી સંસ્કૃતિમાં આનાથી ઊલટું છે. તેઓ જે સ્વચ્છતા રાખે છે તે આપણે રાખી શકતા નથી. તેઓ પોતાના ઘરનો કચરો જ્યાં ત્યાં રોડ ઉપર નાખતા નથી જ્યારે આપણે ઘરની વંડીની બહાર ગમે ત્યાં શેરીમાં કે જાહેર સ્થળોએ વિના સંકોચે ગમે તેવો કચરો નાખી દઈએ છીએ. તેઓ ગમે ત્યાં થૂંકતા નથી. જ્યારે આપણે રસ્તા ઉપર મન પડે ત્યાં થૂંકીએ છીએ, નાક સાફ કરી ગંદકીનો ઉપદ્રવ કરતા હોઈએ છીએ. અર્થાત્ આપણે વ્યક્તિગત રીતે સ્વચ્છતા રાખી વ્યક્તિગત પવિત્રતા રાખવામાં માનીએ છીએ, તેનો જ ખ્યાલ રાખીએ છીએ પરંતુ જાહેર સ્વચ્છતાને આપણે પવિત્રતા સાથે જોડી તેનું યોગ્ય જતન કરતા નથી. આપણે સ્વચ્છતા તો કરીએ જ છીએ પરંતુ હવે (દરેકે વ્યક્તિગત રીતે) ‘એક કદમ જાહેર સ્વચ્છતા કી ઓર’ ઉઠાવવું એ ભારતીય નાગરિક તરીકે આપણા સૌની પવિત્ર ફરજ છે.

અનુસંધાન પેજ - ૧૩ પર...

“...ભગવાન શ્રીહરિ પણ આંતર સ્વચ્છતા કરાવવાના ઉપાય રૂપે બાહ્ય સ્વચ્છતા જ આપતા. જેનું શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણ એટલે ઉકાખાયર - સંપ્રદાયનું ઉત્તમ પાત્ર. ઉકાખાયરે શ્રીજીમહારાજ પાસે ભર સભામાં નિર્વાસનિક થવાનો ઉપાય માંગ્યો ત્યારે શ્રીજીમહારાજે તેમને ત્રણ ઉપાય કહ્યા જેમાં ત્રીજો ઉપાય ‘સેવા કરવાનું અંગ પાડજો.’ આ સેવામાં પણ તેમને સ્વચ્છતાની અર્થાત્ ચોક વાળવાની સેવા જ આપી....”

સત્સંગ સમાચાર પત્રિકા

સ્વામી ઘનશ્યામદાસજી તથા શા. સ્વામી સર્વમંગલદાસજી
તથા સાધુ ધર્મવલ્લભદાસજી

ભવ્ય શાકોત્સવ ભાવનગર

ભાવનગર શહેરને આંગણે ગઢપુરપતિ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના તાબાના નવનિર્માણ શ્રી સ્વામિનારાયણ મુખ્ય મંદિરના પટાગંજા પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી યોજાયેલ ભવ્ય શાકોત્સવ પ્રસંગે સત્સંગ-કથાવાર્તાનો અમૂલ્ય લાભ આપતા પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી.

માઘસ્નાન - સત્સંગ સભા ઉભરાટ-સુરત

ઉભરાટ (સુરત)ને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી માઘસ્નાન પ્રસંગે કથાવાર્તાનો લાભ આપતા પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી.

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી
ગાંઢડા

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી
રાજકોટ

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી
સુરત

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ વડતાલ ગાદીના પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા વડતાલ, જૂનાગઢ, ગઢડા, ઘોલેરા પ્રદેશના સમગ્ર સંતો-હરિભક્તો દ્વારા પૂલવામામાં આંતકી હુમલામાં પ્રાણની આહૂતિ આપનાર અમર શહીદ વીરજવાનોને સાદર અશ્રુપૂર્ણ શ્રદ્ધાંજલી સહ ધર્મકુળ આશ્રિત અખિલ ભારતીય શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવ યુવક મંડળ તથા હરિભક્તો દ્વારા યોજાયેલ કેન્ડલમાર્ચ યાત્રા.

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી મલાડ (મુંબઈ)

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી ડોલીવલી (મુંબઈ)

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી વડોદરા

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી ગોધરા

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ વડતાલ ગાદીના પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા વડતાલ, જૂનાગઢ, ગઢડા, ઘોલેરા પ્રદેશના સમગ્ર સંતો-હરિભક્તો દ્વારા પૂલવામામાં આંતકી હુમલામાં પ્રાણની આહૂતિ આપનાર અમર શહીદ વીરજવાળોને સાદર અશ્રુપૂર્ણ શ્રદ્ધાંજલી સહ ધર્મકુળ આશ્રિત અખિલ ભારતીય શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવ યુવક મંડળ તથા હરિભક્તો દ્વારા યોજાયેલ કેન્ડલમાર્ચ યાત્રા.

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી
ભાવનગર

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી
નવસારી

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી
સરદાર

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી
કેશોદ

શહિદ શ્રદ્ધાંજલી
માણાવદર

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ વડતાલ ગાદીના પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા વડતાલ, જૂનાગઢ, ગઢડા, ઘોલેરા પ્રદેશના સમગ્ર સંતો-હરિભક્તો દ્વારા પૂલવામામાં આંતકી હુમલામાં પ્રાણની આહૂતિ આપનાર અમર શહીદ વીરજવાનોને સાદર અશ્રુપૂર્ણ શ્રદ્ધાંજલી સહ ધર્મકુળ આશ્રિત અખિલ ભારતીય શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવ યુવક મંડળ તથા હરિભક્તો દ્વારા યોજાયેલ કેન્ડલમાર્ચ યાત્રા.

શાકોત્સવ-સત્સંગ સભા
લીમડી

શાકોત્સવ-સત્સંગ સભા
ઉકરડી

શાકોત્સવ-સત્સંગ સભા
ભાટીવડા

શાકોત્સવ-સત્સંગ સભા
ખરેડી

દાહોદ જિલ્લા વિસ્તારના વિવિધ ગામડાઓમાં વડતાલપીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી સરધારનિવાસી પૂ.સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે યોજાયેલ ભવ્ય શાકોત્સવ તથા સત્સંગ સભાઓ.

શાકોત્સવ-સત્સંગ સભા
દાહોદ

દાહોદને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી યોજાયેલ ભવ્ય શાકોત્સવ તથા સત્સંગ સભા.

વાર્ષિક પાટોત્સવ
આણંદ

આણંદને આંગણે પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ શ્રી સ્વામિનારાયણ મહિલા મંદિરનો વાર્ષિક પાટોત્સવ.

વાર્ષિક પાટોત્સવ
ખસ ગામ

ખસ (બોટાદ)ને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી યોજાયેલ મંદિરનો વાર્ષિક પાટોત્સવ તથા કથાપારાયણ.

દિવ્ય શાકોત્સવ
બારડોલી

બારડોલીને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ ભવ્ય શાકોત્સવ.

વાર્ષિક પાટોત્સવ
અંકલેશ્વર

અંકલેશ્વરને આંગણે પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરનો વાર્ષિક પાટોત્સવ તથા સત્સંગ સભા.

સત્સંગ સભા
બોરીવલી (મુંબઈ)

બોરીવલી (મુંબઈ)ને આંગણે પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં આગામી મહોત્સવના ઉપલક્ષમાં યોજાયેલ શ્રીહરિલીલામૃત કથાપારાયણ.

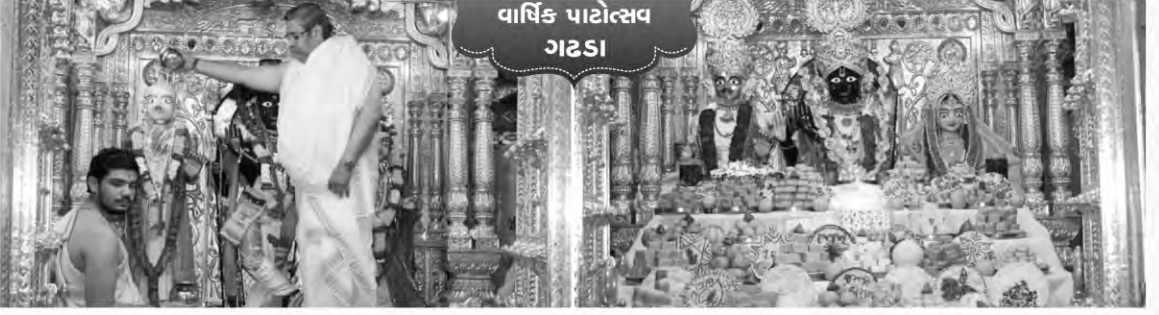
રક્તદાન કેમ્પ
મલાડ (મુંબઈ)

મલાડને આંગણે પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ આંતક્રી હુમલામાં શહીદ થયેલા જવાનોને શ્રદ્ધાંજલીરૂપે રક્તદાન કેમ્પ.

વાર્ષિક પાટોત્સવ
બાદલપુર

બાદલપુર ગામને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી યોજાયેલ મંદિરનો વાર્ષિક પાટોત્સવ તથા પાર્ષદ સરજુભગતના વક્તાપદે કથાપારાયણ.

ગઠપુરધામને આંગણે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાન્નિધ્યમાં ઉજવાયેલ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજનો ૧૫૯મો વાર્ષિક પાટોત્સવ.

તીર્થધામ કારિયાણીને આંગણે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાન્નિધ્યમાં ઉજવાયેલ મંદિરમાં બિરાજમાન દેવોનો ૪૦મો વાર્ષિક પાટોત્સવ.

રાજકોટ શહેરને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાન્નિધ્યમાં અખિલ ભારતીય દક્ષિણ વિભાગ શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ યુવક મંડળ દ્વારા આયોજીત 'વિવાહ સંસ્કાર મહોત્સવ - ૨૦૧૯'

ભાદરવા (વડોદરા)ને આંગણે પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાન્નિધ્યમાં ઉજવાયેલ હરિમંદિરનો વાર્ષિક પાટોત્સવ.

મહેમદાવાદને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મહિલા મંદિર તથા શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ ટેવ મહિલા મંડળ દ્વારા પ.પૂ. અ.સો. શ્રી માતૃશ્રી (ગાદીવાળા) તથા પ.પૂ. લાલી રાજશ્રીઓના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ શ્રી માતૃભાવના સમર્પણ મહોત્સવ.

પાદરા (વડોદરાને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રીના સાન્નિધ્યમાં યોજાયેલ દિવ્ય શાકોત્સવ

રાણસીકી (તા. ગોંડલ)ને આંગણે મંદિરના વાર્ષિક પાટોત્સવ પ્રસંગે સત્સંગ-કથાવાર્તાનો લાભ આપતાં પૂ. કોઠારી સ્વામી તથા પૂ. બ્રહ્મ સ્વામી.

વડતાલ પ્રદેશના મગનપુરા-હેજરાભાદ (જી. ખેડા)ને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. ૧૦૮ ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાંનિધ્યમાં સરધારનિવાસી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે નવનિર્મિત શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરનો 'મૂર્તિ પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ' દબદબાપૂર્વક ધામધૂમથી ઉજવાયો. આ પ્રસંગે હરિભક્તોના નિવાસસ્થાનોમાં ઠાકોરજી સંગે પૂ. સ્વામી તથા સંતો-ભક્તો સહિત અતિ પછાત એવા આ હરિભક્તોના નિવાસસ્થાનોમાં ભગવાન શ્રીહરિને પધરાવી સર્વે ભક્તોને સુખ-સંપત્તિ અને સત્સંગના સંસ્કારોથી સુખી રાખે તેવી પ્રાર્થના કરી હતી.

રજત જયંતિ મહોત્સવ
પીપળાવ

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના ચરણકમળથી અંકિત મહાપ્રસાદીભૂત ગામ પીપળાવ (જી. આણંદ)ને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી પ.પૂ. અ.સો. માતુશ્રી (ગાદીવાળા) તથા પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય શ્રી નુગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા સમગ્ર ધર્મકુળ પરિવારના દિવ્ય સાનિધ્યમાં ઉજવાયેલ શ્રી સ્વા. મહિલા મંદિર-પીપળાવનો રજતજયંતી મહોત્સવ તથા પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે યોજાયેલ 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથા પારાયણ' (તા. ૨૮ થી ૬-૩-૧૯)

प.पू. सनातन ध.पु. १००८ श्री आचार्य श्री अजेन्द्रप्रसादजी महाराजश्रीना ३५ आशीर्वाद सह आशाशी श्री स्वामिनारायण मंदिर - सरधार द्वारा तथा श्री स्वामिनारायण संप्रदायना देश-विदेशमां सुप्रसिद्ध वक्ता पू. स.गु. स्वामी नित्यस्वऋषदासजुना मार्गदर्शन प्रमाणे तैयार थयेल

नूतन हरिमंदिर मूर्ति प्रतिष्ठा महोत्सव तथा कथापारायण तिथि-तारीख

क्रम	कथा तारीख	कथा तिथि	विगत	स्थल
१	६-४-२०१८ थी १२-४-२०१८	चैत्र सुद - १ थी चैत्र सुद - ७	श्रीमद् भागवत कथा महोत्सव	मु. वृजवाही ता. रापर, ज. कच्छ (वागड) संपर्क :- मो. ८७६८१७६८८८, ८७०२१८७७१२
२	१३-४-२०१८ थी १८-४-२०१८	चैत्र सुद - ८ थी चैत्र सुद - १५	श्री स्वा. महोत्सव श्री सत्संगिज्जवन कथा	कोराकेन्द्र ग्राउन्ड, आदित्य कोवेजनी सामे, अंस.वी. रोड, ओरिवली (वे) डी. नं. ०२२ २८८०३७१७
३	२१-४-२०१८ थी २७-४-२०१८	चैत्र वद - २ थी चैत्र वद - ८	रजत जयंती महोत्सव श्री सत्संगिज्जवन कथा	मु. ब्रावसा, ता. ज. भरुच संपर्क :- मो. ८८२५१३४१०८
४	२८-४-२०१८ थी ४-५-२०१८	चैत्र वद - ८ थी चैत्र वद - १५	श्रीमद् भागवत कथा महोत्सव	आर्धस जुन मील कम्पाउन्ड, मीतडी रोड, माणावदर संपर्क :- मो. ८४२६२३०७६६
५	५-५-२०१८ थी ११-५-२०१८	वैशाख सुद - १ थी वैशाख सुद - ७	श्रीमद् भागवत कथा महोत्सव	श्री स्वा. मंदिर, सीमाडा-योगीशोक, सुरत संपर्क :- मो. ८८१३०३८३४५
६	१२-५-२०१८ थी १६-५-२०१८	वैशाख सुद - ८ थी वैशाख सुद - १३	नूतन हरिमंदिर मूर्ति प्रतिष्ठा महोत्सव	मु. वेकरीया, ता. विसावदर, ज. जूनागढ संपर्क :- मो. ८८२४४६७८०५
७	१७-५-२०१८ थी २१-५-२०१८	वैशाख सुद - १४ थी वैशाख सुद - ३	श्री स्वामिनारायण भाग्युवा महोत्सव	श्री स्वा. मंदिर - सरधार, ता. ज. राजकोट संपर्क :- मो. ८८७८७५८५०३

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

पधारो सरधार

:: अध्यक्षश्री ::
प.पू. ध.ध. १००८ श्री आचार्य
श्री अजेन्द्रप्रसादजी महाराजश्री

:: उपाध्यक्षश्री ::
प.पू. १००८ श्री भाविआचार्य
श्री नृजेन्द्रप्रसादजी महाराजश्री

तामाङ्ग जुवन संस्कारी जनापवा
sardhardham.org पर

REGISTRATION

अवश्य करावो.

17थी 21MAY 2019

सत्संग कथावार्ता ♦ सांस्कृतिक कार्यक्रम ♦ प्रेरणात्मक कार्यक्रम
प्रवचन स्पर्धा ♦ कीर्तन स्पर्धा ♦ रमतगमत स्पर्धा ♦ विविध आनंद उत्सवो

-: प्रयोजक :-

पू. सद्गुरु स्वामी श्री नित्यस्वऋषदासजु

स्थल : श्री स्वामिनारायण मंदिर - सरधार, राजकोट.

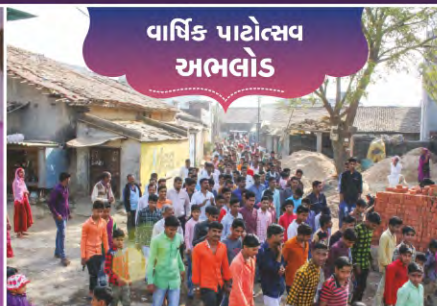
**મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ
મોટા કોટડા**

જૂનાગઢ પ્રદેશના મોટા કોટડા (તા. વિસાવદર)ને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાંનિધ્યમાં પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી લક્ષ્મીપ્રસાદદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ઉજવાયેલ નવનિર્મિત શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરનો 'મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ'

**મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ
ભંડારીયા**

ગઢપુર પ્રદેશના ભંડારીયા (તા. ગારીયાધાર)ને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાંનિધ્યમાં પૂ. કો. શા. સ્વામી શ્રી ઘનશ્યામવલ્લભદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ઉજવાયેલ નવનિર્મિત શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરનો 'મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ'

**વાર્ષિક પાટોત્સવ
અભલોડ**

વડતાલ પ્રદેશના અભલોડ (જી.દાહોદ)ને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પ.પૂ. ૧૦૮ ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાંનિધ્યમાં ઉજવાયેલ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરનો 'વાર્ષિક પાટોત્સવ' તથા 'શ્રીમદ્ ભક્ત ચિંતામણી કથા પારાયણ'

રજત જયંતિ મહોત્સવ પીપળાવ

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના ચરણકમળથી અંકિત મહાપ્રસાદીભૂત ગામ પીપળાવ (જી. આણંદ)ને આંગણે પ.પૂ. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી પ.પૂ. અ.સૌ. માતૃશ્રી (ગાદીવાળા) તથા પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા સમગ્ર ધર્મકુળ પરિવારના દિવ્ય સાનિધ્યમાં ઉજવાયેલ શ્રી સ્વામિનારાયણ મહિલા મંદિરપીપળાવનો રજતજયંતી મહોત્સવ તથા પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે યોજાયેલ 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથા પારાયણ' (તા. ૨૮ થી ૬-૩-૧૯)

૧-૨. પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીની ગજરાજ ઉપર ભવ્ય શોભાયાત્રા. ૩. દીપ પ્રાગટ્ય. ૪. પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના જન્મોત્સવની ઉજવણી. ૫. પ.પૂ. બાળલાલજી મહારાજશ્રીની ડ્રાયફ્ટ તુલા. ૬. પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીને ૪૬ ફૂટન પુષ્પમાળા પહેરાવી પૂજન કરતા પીપળાવના ઉત્સાહી યુવાનો. ૭. મહિલા મંદિર ઠાકોરજીની આરતી ઉતારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી. ૮. કથા અંતર્ગત ભગવાન શ્રીહરિનો જેતપુર ગાદી-પટ્ટાભિષેક પ્રસંગે ઠાકોરજીનો અભિષેક કરતા પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રી. ૯. સભામાં ઉપસ્થિત ધર્મકુળ પરિવાર. ૧૦-૧૧-૧૨. મહોત્સવનો લાભ લેવા પધારેલ વિશાળ સંખ્યામાં ચરોતર વિસ્તારના હરિભક્તો.

ગોધરા શહેરને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી નિર્માણાધિન શિખરબંધ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરના ઉપલક્ષમાં પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા ધર્મકુળ પરિવારના દિવ્ય સાનિધ્યમાં ઉજવાયેલ 'શ્રી સ્વામિનારાયણ મહોત્સવ' તથા પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે યોજાયેલ 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથા પારાયણ' (તા. ૨૦ થી ૨૬-૨-૧૮)

૧. દીપ પ્રાગટ્ય કરતા પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રી તથા સદ્ગુરુ સંતો. ૨-૩. પોથીયાત્રા. ૪. પોથીપૂજન કરતા પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રી તથા પૂ. વક્તાશ્રી. ૫. વક્તા પૂ. સ્વામીનું પૂજન કરીને આશીર્વાદ આપતા પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રી. ૬. કથા અંતર્ગત ભગવાન શ્રીહરિનો જેતપુર ગાદી-પટ્ટાભિષેક. ૭. શાકોત્સવ. ૮. કથાશ્રવણ માટે પધારેલ ભક્ત સમુદાય. ૯. મહોત્સવમાં પધારતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના ચરણકમળથી અંકિત મહાપ્રસાદીભૂત ગામ પીપળાવ (જી. આણંદ)ને આંગણે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના આશીર્વાદથી પ.પૂ. અ.સૌ. માતુશ્રી (ગાદીવાળા) તથા પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા સમગ્ર ધર્મકુળ પરિવારના દિવ્ય સાનિધ્યમાં ઉજવાયેલ શ્રી સ્વા. મહિલા મંદિરપીપળાવનો રજતજયંતી મહોત્સવ તથા પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના વક્તાપદે યોજાયેલ 'શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન કથા પારાયણ' (તા. ૨૮ થી ૬-૩-૧૯)

૧. પ.પૂ. મહારાજશ્રીઓનું સભામાં આગમન. ૨. દીપ પ્રાગટ્ય. ૩. સભામંચમાં બિરાજમાન પ.પૂ. મહારાજશ્રીઓ. ૪. સ્વાગતનૃત્ય. ૫. સમારોહના યજમાનશ્રી - ન્યાલકરણ ગ્રુપ વડોદરા. ૬. આયોજક સમિતિ - શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ ટ્રેવ યુવક મંડળ - ગોધરા. ૭. કાર્યક્રમ સંચાલન શ્રી હરદેવ આહીર. ૮. પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી સાથે સન્માનનિત કલાધરો. ૯. લોકલાયક શ્રી જીનેશ કવિરાજ પર પ્રસન્નતા દાખવતાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી. ૧૦-૧૧-૧૨. સમારોહનો લાભ લેવા પધારેલ વિશાળ સંખ્યામાં જનસમુદાય.